

Örebro universitet

Institutionen för humaniora, utbildnings- och samhällsvetenskap

Retorikämnet

VT 2014

Hennes uppgifter bör tas med försiktighet

En analys av domstolars bedömning och framställning av parterna i våldtäktsdomar

C- uppsats

Retorik

Handledare: Stefan Rimm

Författare: Emma Asplund

VT-14

Abstract

Föreliggande uppsats avser undersöka domstolars framställning av parterna i våldtäktsdomar samt studera hur domstolarna tycks värdera parternas *ethos*. Detta genom att undersöka det språkbruk domstolarna använder sig av i domsluten. Uppsatsen lutar sig mot såväl klassisk som modern retorik. Totalt tio domslut analyseras, både friande och fällande, där nyckelord tas ut och orden i nära anslutning till dessa analyseras och tolkas. Resultatet visar att parterna bedöms utefter olika kriterier och målsäganden, som i alla domar är en kvinna, tycks ha ett lågt *ethos* redan från början medan den tilltalades *ethos* tycks bedömas utefter målsäganden och hennes trovärdighet. Männens bedöms efter hur logiska de är medan kvinnorna bedöms efter hur mycket alkohol de druckit eller om de tidigare har haft liknande sexuella erfarenheter.

Nyckelord: retorik, klusteranalys, *ethos*, terministic screens, våldtäkt, trovärdighet, tillförlitlighet, omständigheter.

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1. Bakgrund.....	2
1.1.1. Retorik och juridik.....	3
1.1.2. Gällande rätt	3
1.2. Syfte och frågeställningar.....	4
1.2.1. Syfte och frågeställningar	4
1.2.2. Frågeställningar	5
2. Tidigare forskning	5
2.1. Rätt och genus – ett feministiskt perspektiv på vissa rättsliga frågor.....	5
2.2. Likhet inför lagen.....	6
3. Teori	8
3.1. Feminism och genus	9
3.2. Pisteis	10
3.3. Statusläran.....	12
3.4. Topikläran	14
3.5. Terministic screens.....	15
3.6. Den retoriska situationen	16
3.6.1. Domslutens retoriska situation	16
4. Material	17
4.1. Urval.....	17
4.2. Etiska överväganden.....	17
5. Metod	18
5.1. Val av metod.....	18
5.2. Klusteranalys.....	18
5.3. Metodproblem	19
6. Analys och resultat	20
6.1. Analys 1: B 7409-07, Stockholms tingsrätt.....	20
6.1.1. Sammanfattande resultat	21
6.2. Analys 2: B 3806-07, Svea hovrätt.....	24
6.2.1. Sammanfattande resultat	24
6.3. Analys 3: B 5865-13, Lunds tingsrätt	25
6.3.1. Sammanfattande resultat	26
6.4. Analys 4: B 3089-13, Jönköpings tingsrätt.....	27
6.4.1. Sammanfattande resultat.....	27
6.5. Analys 5: B 18005-12, Stockholms tingsrätt	29
6.5.1. Sammanfattande resultat	29
6.6. Analys 6: B 15095-12, Stockholms tingsrätt	30
6.6.1. Sammanfattande resultat	31
6.7. Analys 7: B 15461-13, Göteborgs tingsrätt.....	32
6.7.1. Sammanfattande resultat	33
6.8. Analys 8: B 1271-14, Hovrätten för västra Sverige	34
6.8.1. Sammanfattande resultat	34
6.9. Analys 9: B 168-12, Värmlands tingsrätt.....	35
6.9.1. Sammanfattande resultat	36
6.10. Analys 10: B 11772-13, Södertörns tingsrätt.....	36
6.10.1. Sammanfattande resultat.....	37
7. Diskussion och slutsatser	39
8. Sammanfattning	43
9. Källförteckning	44

1. Inledning

De senaste åren har det blivit allt fler diskussioner i media om hur kvinnor blivit utsatta för våldtäkt samtidigt som förövarna gått fria. Media har en tendens att vinkla historier så de säljer men det får inte glömmas bort att det är riktiga människor det handlar om och riktiga rättsfall. Det är alltid människor bakom historierna som debatteras, människor som inte har bett om den uppmärksamheten. Runt detta ämne kommenteras det friskt och åsikterna haglar, främst på internetforum: Det är sådana kvinnor som förtjänar att bli våldtagna. Hon bad ju om det. Hon ville först, hon kan inte bara ändra sig. – Ord som skaver och meningar som inte bara sårar utan även grundar sig i en absurd människosyn. Detta är vissa människors faktiska åsikter om våldtäkt och framförallt om våldtäktsoffer. Men inför lagen är vi ändå alla lika. Kvinna, man, heterosexuell, homosexuell, född i Sverige, flytt till Sverige. Vi är alla lika och behandlas därefter, speciellt när det kommer till rättssalen, där gör vi inte skillnad på folk och folk. Eller? Är någons ord lite mer värt än någon annans i rättens ögon? Förr i tiden var det inte alltid olagligt att våldta, fram till 1965 var det fortfarande lagligt med inomäktenskapliga våldtäkter och sexuellt utnyttjande. Att några av dessa värderingar lever kvar hos allmänheten märks tydligt, men frågan är om värderingarna återspeglar sig i rättsväsendets värld. Är det enda som bedöms hur saker och ting gått till ur lagens perspektiv eller finns det andra aspekter som spelar in när en dom faller? Denna fråga ämnar denna uppsats söka svar på med retorikens hjälp, med hjälp av en retorisk klusteranalys av friande och fällande våldtäktsdomar. Viktigt att förtydliga är att studien ej kommer att undersöka och således heller inte kunna uttala sig om retoriken i rättegångar, eller om domslutet är rimligt eller ej, utan enbart retoriken i *domslut* och vad denna betyder på ett språkligt plan.

Med hjälp av retorisk teori och metod kan vi se mönster i texter och på så sätt analysera och förstå vad som egentligen åsyftas vid användningen av vissa ord och meningar. Retoriken ger oss även chansen att se saker och ting på ett annat sätt som inte andra ämnen gör då den har själva övertygandet som grund och det är övertygandet vi dagligen ser i texter och andra objekt. Varje dag vill någon övertyga oss om någonting, inte minst i en rättegång då de två parterna och deras ombud vill övertyga om deras oskuld respektive skuld samtidigt som domstolen vill övertyga om att rättvisa har skipats. Retoriken är ett verktyg för att syna denna övertygandeprocess.

1.1. Bakgrund

Varje år anmäls tusentals våldtäkter. En liten procent av dessa anmälningar går vidare till åtal och sedan sjunker procenten ytterligare när det kommer till fällande domar. En inte så vild gissning är att mörkertalet på våldtäkter, exempelvis i nära relationer, är stort. Christian Diesen, professor i processrätt vid Stockholms universitet, skriver i boken *Likhet inför lagen* att undersökningar visar att ungefär 40 % av alla svenska kvinnor har, inom en relation, utsatts för sexuellt tvång och en fjärdedel av dessa akter kan rubriceras som våldtäkt. Vidare skriver Diesen att det sker ungefär 20 000 våldtäkter per år i Sverige. Av dessa 20 000 är det högst 200, 10 %, som polisanmäls och procenten minskar ytterligare när det kommer till hur många av dessa som faktiskt leder till åtal. Ungefär 15 % av de åtalade frias om det går så långt som till en rättegång och statistik säger att mindre än 1 % av våldtäkterna som begås i Sverige per år leder till att förövaren faktiskt blir fälld.¹ Det är svårt att bevisa våldtäkt utan stödbevisning i form av vittnesmål eller läkarintyg och om båda parter är lika trovärdiga så ska det hellre frias än fällas. För att domstolen ska kunna döma till våldtäkt krävs att många kriterier uppfylls. Det viktigaste är att det ska vara ställt utom rimligt tvivel att den tilltalade är skyldig.² Bristen på vittnesmål, läkarintyg etc. leder till att domstolen ofta hamnar i ett läge där parternas trovärdighet är utgångspunkten i domen varför det då är intressant att undersöka hur det är möjligt att rätten så sällan väljer att fälla i fall då kvinnor vittnar om att de blivit våldtagna.

Att många frias beror till viss del på hur domstolen uppfattar parternas trovärdighet i deras utsagor och domstolen bygger ofta sina värderingar på stereotypa föreställningar om hur ett våldtäktsoffer ska bete sig och vad som uppfattas som kvinnligt respektive manligt.³ Detta ska enligt tidigare nämnda Christian Diesen som tillsammans med Eva F Diesen, forskare inom sexualbrottslighet, undersökt tusentals våldtäktsdomar synas i domskälen trots att dessa stereotypiseringar inte längre explicit skrivs ut.⁴ Utgångspunkten för denna studie är om detta är något som fortfarande lever kvar, vilken implicit bild av kvinnan sänder domstolen ut med formuleringar och språkbruk?

¹ Diesen, Christian (2005) *Likhet inför lagen*. Stockholm: Natur & Kultur. Sid. 223.

² Lambertz, Göran. (2009). "Kvalitetssäkringen av bevisprövningen i brottmål." I *Svensk juridisk tidning*, nätupplaga. <http://svjt.se/svjt/2009/1>. Hämtad: 2014-05-17.

³ Diesen, Christian och Diesen Eva F. (2013). *Övergripping mot kvinnor och barn – den rättsliga hanteringen*. 2., uppdaterade och utök. uppl., Stockholm: Norstedts juridik. Sid. 42.

⁴ Diesen och Diesen (2013) Sid. 43.

1.1.1. Retorik och juridik

I de klassiska retorikböckerna av Aristoteles, Cicero, den anonyma författaren till *Ad herennium* och Quintilianus läggs mycket fokus på *genus iudiciale*, rättegångstalet. Redan på antiken hörde retoriken och juridiken alltså ihop och idag ser vi spår av detta i juristutbildningen där det blir mer och mer vanligt med retorikundervisning. Juridiken handlar i mångt och mycket om vad som är sannolikt, framförallt när ord ställs mot ord. Så gör även retoriken. I domstolen lägger parterna och deras representanter fram argument och bevisning som visar varför domstolen ska tro på vad just de säger. Parternas trovärdighet bedöms och den som gjort det mest tillförlitliga intrycket på domstolen vinner målet. Konsten att argumentera likväl som användandet av olika strategier för att framstå som en trovärdig person är något som retoriken intresserar sig för.

1.1.2. Gällande rätt

De våldtäktsdomar som undersöks i uppsatsen utgår från svensk lag och för att en analys ska vara möjlig krävs en medvetenhet om vad domstolen lutar sina argument och bedömningar emot. Således är det viktigt med en kort redogörelse av kapitel 6, framförallt 1§ i Brottsbalken, med ändringar, där våldtäktsbrott behandlas.

Den som genom misshandel eller annars med våld eller genom hot om brottslig gärning tvingar en person till samlag eller till att företa eller tåla en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig med samlag, döms för våldtäkt till fängelse i lägst två och högst sex år.⁵

Brottsbalken tillkom år 1965 och sedan dess har reformer av betydande art skett tre gånger. Den första reformen kom år 1984 då homosexuella övergrepp samt övergrepp av en kvinna mot en man skrevs in i lagen. Före denna reform ansågs en kvinna inte vara trovärdig om hon inte fått allvarligt fysiska skador, då först kunde antagandet göras att det fanns bristande vilja från kvinnans sida. Vidare skulle offrets tidigare handlingar eller relation till gärningsmannen inte spela någon roll i avgörandet.⁶ 1998 kom ytterligare en lagändring som betydde att utgångspunkten för bedömningen av att ett brott var en våldtäkt kom att handla om

⁵ Gregow, Torkel. (2007) *Sveriges rikes lag*. Upplaga: 128. Stockholm, Norstedts Juridik. Sid. 927.

⁶ Holmqvist, Lena. (2009). *Brottsbalken: en kommentar*. D. 1, (1-12 kap.) - *brotten mot person och förmögenhetsbrotten m.m.* (6., [omarb.] studentutg.) Stockholm: Norstedts juridik. Sid. 6f

kränkningens art, snarare än den sexuella handlingen.⁷ 2005 genomfördes den tredje reformen där det tidigare begreppet sexuellt umgänge ersattes av begreppet sexuell handling. Denna reform innebar att handlingens sexuella prägel och syfte att kränka den andres sexualitet skulle vara utgångspunkten för bedömningen.⁸ Även en ändring att utnyttjande av hjälplöst tillstånd (full, medvetlös eller av andra orsaker inte kan försvara sig) som tidigare rubricerades sexuellt utnyttjande kom nu att istället betraktas som våldtäkt, innan 2005 räknades det inte som våldtäkt om offret druckit sig berusad och inte kunnat värja sig.⁹ Den senaste uppdateringen av lagen skedde 2013 då bland annat begreppet *hjelplöst tillstånd* ersattes av det vidare begreppet *särskilt utsatt situation*. Detta skulle, enligt regeringen, tydliggöra att även situationer då offret möter våldtäktsmannen med passivitet omfattas av våldtäktsbrottet.¹⁰ Även situationer där offret befinner sig i ett utsatt läge utan att för den sakens skull befinna sig i ett hjälplöst läge ska rubriceras våldtäkt.¹¹ Ytterligare en ändring kan vara aktuell då det talas om en samtyckesparagraf i våldtäktslagstiftningen. Denna skulle innebära att sexuellt umgänge utan ena partens samtycke ska rubriceras våldtäkt.¹²

1.2. Syfte och frågeställningar

1.2.1. Syfte

Syftet med föreliggande uppsats är att undersöka och analysera friande och fällande våldtäktsdomar. Detta för att få fram hur de två parternas *ethos*, tycks bedömas. Det gör att det också blir aktuellt att studera framställningen av parterna: vilka ord som används och vad som kan tolkas in i dessa ord. Syftet uppnås med hjälp av begrepp som *pisteis*, *statusläran*, *topikläran*, *terministic screens* och med ett genus- och feministperspektiv i bakgrunden. Den huvudsakliga metoden, klusteranalys, kräver ett hermeneutiskt tänkande som därmed blir grundläggande för uppsatsen. Frågeställningarna är två till antalet och redogörs för nedan. Det

⁷ Holmqvist. (2009). Sid. 281ff.

⁸ Proposition till riksdagen 2004/05:45. *En ny sexualbrottslagstiftning*. Stockholm: Regeringen. Sid. 32ff.

⁹ Statens Offentliga Utredningar 2001:14. *IV Ekonomiska och andra konsekvenser*. Sid. 537.

¹⁰ Dagens Juridik. ”’hjelplöst tillstånd’ blir ’särskilt utsatt situation’ men ingen samtyckesparagraf i nya våldtäktslagen.” <http://www.dagensjuridik.se/2013/02/hjalplost-tillstand-blir-sarskilt-utsatt-situation-men-ingen-samtyckesparagraf-i-nya-valdtak>. Publicerad 2013-02-04. Hämtad 2014-05-08.

¹¹ Proposition till riksdagen 2012/13:111. *En skärpt sexualbrottslagstiftning*. Stockholm: Regeringen. Sid. 28.

¹² Dagens Juridik. ”’Justitieutskottet begär utredning av ’samtyckeslag’ och den låga uppkläringen av våldtäkt.” <http://www.dagensjuridik.se/2014/02/justitieutskottet-begar-utredning-av-samtyckeslag-och-den-laga-uppklaeringen-av-valdtakt>. Publicerad: 2014-02-19. Hämtad: 2014-05-17.

bör klargöras att uppsatsen är retorisk och inte på något sätt juridisk. De resultat som framkommer av analyserna har inte till uppgift att påpeka fel eller ifrågasätta domstolens avgöranden utan erbjuder en retorisk tolkning på språket och vad detta gör.

Eftersom det ofta i våldtäktsfall är just ord mot ord som bedöms och bevisning saknas är det intressant att se vem av parterna anses ha mest trovärdigt *ethos* och varför. Således kommer detta att vara en av frågeställningarna. Som tidigare nämnt är det många våldtäktsdomar som är friande och att målsäganden i dessa oftast är en kvinna. Det har även varit mycket skrivelser om vad domstolarna egentligen bygger sina bedömningar på och att kvinnor inte tas på lika stort allvar som män. Varför det är intressant att undersöka hur parterna framställs.

1.2.2. Frågeställningar

- Hur värderar domstolarna parternas *ethos*?
- På vilket sätt framställs parterna?

2. Tidigare forskning

Det har inte gått att finna någon tidigare forskning om *ethos* i våldtäktsdomar, däremot har det visat sig finnas en hel del forskning som är relevant och håller sig till ämnet i stort.

2.1. Rätt och genus – ett feministiskt perspektiv på vissa rättsliga frågor

Många intressanta aspekter lyfts fram i antologin *Lika inför lagen – rätten ur ett genusperspektiv*, bland annat i en studie av Helena Sutorius, doktorand i straffprocessrätt vid Stockholms universitet. Hennes artikel heter *Södertäljemålet och frågan om kvinnors sexuella självbestämmanderätt* och behandlar huruvida underliggande värderingar angående kvinnors sexualitet och sexuella tillgänglighet spelar en stor roll vid dömandet.¹³

Sutorius artikel utgår från fallet känt som Södertäljemålet och ämnar undersöka och behandla den rättsliga hanteringen av kvinnors sexuella självbestämmande och kroppsliga integritet, dels i tidigare nämna fall men även övergripande i våldtäktsfall, eller fall av sexuell utnyttjande.¹⁴ Sutorius undersöker Södertäljemålet och hur det behandlades i tre olika rättsliga instanser: tingsrätt, hovrätt och högsta domstolen och kommer fram till att fallet har behandlats på tre helt skilda sätt i de olika instanserna. I tingsrätten åtalas tre män för våldtäkt

¹³ Granström, Görel (1999). *Lika inför lagen – rätten ur ett genusperspektiv*. Uppsala: Iustus. Sid. 7f.

¹⁴ Sutorius, Helena (1997). ”Södertäljemålet och frågan om kvinnors sexuella självbestämmanderätt.” I *Lika inför lagen – rätten ur ett genusperspektiv*. Uppsala: Iustus. Sid. 54.

genom att ha tvingat, genom våld, sig till vaginalt och oralt samlag med målsäganden, detta styrks av vittnesuppgifter som bekräftar att målsäganden blivit våldtagen. Något annat som tas upp i tingsrätten är att målsäganden var i kraftigt berusat tillstånd och att detta är till hennes nackdel. Tingsrätten dömde mannen för sexuellt utnyttjande.¹⁵ Domslutet överklagades och gick vidare till hovrätten som friade de tilltalade helt. Hovrätten menade att målsäganden måste haft åtskilliga möjligheter att ta sig ifrån mannen eller påkalla uppmärksamhet. Sutorius skriver att hovrätten argumenterar felaktigt, motsägelsefullt och svårbegripligt.¹⁶ Ännu en gång överklagas domslutet och tas vidare till Högsta Domstolen. Samma yrkanden prövas här och denna gång ”vinner” målsäganden och de tilltalade fälls på samtliga punkter. Domstolen konstaterar att det finns tillräcklig bevisning och även att det handlat om ofrivilligt sex från målsägandens sida.¹⁷

2.2. Likhet inför lagen

I boken *Likhet inför lagen* lyfts många intressanta tankar och idéer upp angående just likhet inför lagen. Författaren, Christian Diesen, lyfter fram att antologin inte bör ses som forskning per se utan snarare som resultat av omfattande studier och som ett debattunderlag och en plattform för fortsatt forskning.¹⁸ Det är dock viktigt att lyfta fram resultaten av dessa studier då de är relevanta för uppsatsen, specifikt till delarna analys och diskussion.

Den patriarkala strukturen i juridiken har studerats av Sigrid Nordensjö i examensarbetet *Juristens socialisationsprocess ur ett genusperspektiv*. Nordensjö kommer, som Diesen visar, fram till att lagen bygger på ett mansperspektiv.¹⁹ Lagen utgår ifrån att det är män som är aktörer inom juridiken, männen är subjekt och kvinnornas huvudroll är att utgöra objektet, dvs. offer för män och mäns konflikter. Denna stereotyp, menar Nordensjö, syns fortfarande på ett tydligt sätt i kurslitteratur och tentamenfrågor på juristlinjen. Kvinnor är mödrar, fruar eller bihang medan männen och sönerna hjälper kvinnan. Vidare anser Nordensjö att denna behandling och stereotypisering av kvinnor och män leder till en obalans som inte enbart inskränker sig till dem som blir föremål för juridisk behandling utan gäller i lika hög grad de som faktiskt ska lösa tvisterna och fatta besluten.²⁰

¹⁵ Sutorius, Helena (1997) Sid. 54ff.

¹⁶ Sutorius, Helena (1997) Sid. 56f.

¹⁷ Sutorius, Helena (1997) Sid. 57f.

¹⁸ Diesen (2005) Sid. 187.

¹⁹ Diesen (2005) Sid. 210.

²⁰ Diesen (2005) Sid. 210ff.

En annan intressant aspekt lyfter Diesen fram genom Maria Svenssons doktorsavhandling *Genus och rätt* där Svensson framhäver det farliga med att eftersträva formell könsneutralitet. Svensson menar att denna eftersträvan utgör ett stort hinder för den verkliga jämställdheten. Genom att betona den formella jämställdheten sänder man ut signaler av att lagen är och kan vara objektiv och då döljer den bakomliggande verkligheten. Att anta att rätten är synonym med fakta och inte bygger på värderingar osynliggör genusrelationens verkliga betydelse menar Svensson.²¹

Astrid Schlytter är ett annat namn som omnämns av Diesen, Schlytter har gjort en undersökning beträffande LVU (lag med särskilda bestämmelser om vård av unga). Denna undersökning visar att unga flickor löper större risk än unga pojkar att bli omhändertagna enligt LVU. Detta på grund av att när det är en flicka som omhändertas är det på grund av asocialt beteende medan samma beteende hos unga pojkar ses som en naturlig utvecklingsfas. Pojkar kan begå grövre och många fler brott innan det blir några konsekvenser eftersom detta ses som naturligt för pojkar. Schlytter poängterar att det är ännu större skillnad mellan könen när det kommer till synen på sex. Pojkar som har ett mycket aktivt sexliv bryr man sig inte riktigt om, flickor som däremot har ett aktivt sexliv och som ”knallar runt” ses som ett problem och riskerar att bli omhändertagen. Rättssystemet har alltså helt skilda normer mellan könen för vad som ses som asocialt beteende. Däremot menar Schlytter att när det handlar om personer i vuxen ålder som begår brott är det omvänt. Könsrollerna i samhället gör att kvinnor ses som mindre passande som brottslingar än män. Detta betyder, enligt Schlytter, att när en kvinna begår ett brott får hon en mer gynnsam behandling än om en man skulle begå samma brott.²²

²¹ Diesen (2005) Sid. 212.

²² Diesen (2005) Sid. 215.

3. Teori

Uppsatsen utgår från teorier från såväl den klassiska som den moderna retoriken och även teorier från andra discipliner. Det är ett faktum att fler kvinnor än män våldtas och de domar det refereras till i uppsatsen behandlar enbart fall där kvinnor är målsägande och män de tilltalade.²³ Just på grund av detta är det viktigt att ha en feministisk teori och ett genusperspektiv att luta sig mot och för att få en förståelse för kvinnans ställning i domar. Den, för retorikern, välkända triaden *ethos, logos, pathos* (de tre *pisteis*), är av yttersta vikt när analyserna genomförs då en av frågeställningarna berör just *ethos* och parternas trovärdighet. Det kan även komma att bli en intressant diskussion angående *logos och pathos*. Det nämndes tidigare att retoriken och juridiken på många sätt vandrar hand i hand. Ytterligare ett bevis på detta är *statusläran*, en retorisk idé som överensstämmer med den juridiska modellen för sakframställning och argumentation.²⁴ Skillnaden är att *statusläran* erbjuder frågeställningar under de olika rubrikerna som är hjälpsamma i ombudets sökning av argument och argumentationslinjer, dessa frågeställningar är inom retoriken kända som topiker, varför även detta är relevant för uppsatsen att behandla.²⁵ Eftersom analyserna kommer att genomföras på domskäl och domslut är det enbart textmassa det handlar om, texter författade av domstolarna med mål att övertyga läsaren om att rättvisa skipats och att domstolen är att lita på. Det handlar alltså mycket om ord och formuleringar. Enligt retorikteoretikern Kenneth Burke, som myntade uttrycket *terministic screens*, förmedlar orden vi väljer en viss världsbild. Vi kan välja ett specifikt ord eftersom vi vet att det har en viss laddning och välja bort ett annat av samma anledning.²⁶ Genom att finna och definiera dessa *screens* kan uppsatsen undersöka vilka värderingar som ligger till grund för domslutet, vilken världsbild den specifika instansen väljer att sända ut till allmänheten. Domstolarna kan betraktas som retoriska aktörer som ställs inför vissa problem där de behöver upprätthålla förtroendet för såväl domsluten som för rättsväsendet i stort, varför även Bitzers teori om det retoriska situationen blir relevant.

²³ Brottsförebyggande rådet. "Våldtäkt och sexualbrott". <http://www.bra.se/bra/brott-och-statistik/valdtakt-och-sexualbrott.html>. 2014. Hämtad: 2014-05-06

²⁴ Persson, Mikael. (2007). *Retorik & Juridik – teori och metod*. Uppsala: Demosthenes. Sid. 71ff.

²⁵ Persson. (2007). Sid. 72.

²⁶ Burke, Kenneth (1966) *Language as Symbolic Action – essays on life, literature and method*. Berkeley: Univ. of Calif. Press. Sid. 47.

3.1. Feminism och genus

I boken *Om genus* skriver Raewyn Connell att kvinnor antas ha en uppsättning av egenskaper som lättpåverkade, känsllosamma, sexuellt lojala medan män tillskrivs egenskaper som aggressiva, rationella och analytiska.²⁷ Vidare skriver hon att dessa tankar fått stort utrymme genom tiderna och uppfattningen om att kvinnor har ett svagare intellekt och sämre omdöme användes under 1800-talet som argument för att vägra dem rösträtt och tillgång till akademiska studier. Dessa tillskrivna egenskaper hos män och kvinnor är ofta till männens fördel skriver Connell, en vanligt förekommande åsikt om män är att män som ägnar sig åt själviska sexuella erövringar enbart gör detta eftersom det ligger i deras natur.²⁸ Män i allmänhet och rättsinstanser i synnerhet har genom tiderna använt detta som ett argument att försvara våldtäkter. Lagar har ändrats och detta är inte längre ett godtagbart argument, men att vissa fortfarande lever efter dessa fallasier ser vi dagligen bevis på. Mot denna patriarkala ordning vänder sig feminismen som erbjuder ett ”kritiskt perspektiv som strävar efter att identifiera, blottlägga och förändra de maktstrukturer som är knutna till kön. Detta perspektiv har all feminism genom tiderna gemensamt.”²⁹

Feminismen finns i många former, de fyra huvudinriktningarna är enligt genusforskaren Lena Gemzöe liberal-, radikal-, socialistisk och postmodern feminism. Gemzöe menar att feminist är den som anser kvinnor vara underordnade män och tycker att detta bör förändras.³⁰ En viktig aspekt att ta hänsyn till är att feminister anser kvinnor generellt ha mindre makt än män och att det finns tydliga strukturer av ojämlikhet i samhället som bekräftar detta. Våldtäkter är det mest extrema uttrycket av ojämlikhet. Dessa strukturer av ojämlikhet kan besegras menar Gemzöe, främst genom att kvinnor slutar vara de passiva offer samhället utmålar dem som.³¹ Liberalfeminismen står för att kvinnor bör ha samma rättigheter och lika villkor i samhället som män.³² Radikalfeminismen handlar om kvinnoförtrycket i det privata, dvs. mäns våld mot kvinnor, sexuellt förtryck samt förtryck av lesbiska kvinnors rättigheter och sexualitet.³³ Radikalfeministerna ställde på 1970-talet krav angående en hårdare våldtäktslag, de ansåg att

²⁷ Connell, Raewyn. (2009). *Om Genus*. 2., utvidgade och omarb. uppl., Göteborg: Daidalos, Sid. 86.

²⁸ Connell. (2009). Sid. 87.

²⁹ Lindén, Claudia och Milles, Ulrika (red.) (1995). *Feministisk bruksanvisning*. Stockholm: Norstedts förlag. Sid. 9.

³⁰ Gemzöe, Lena. (2004). *Feminism*. Stockholm: Bilda förlag. Sid. 12f

³¹ Gemzöe. (2004). Sid. 22.

³² Gemzöe. (2004). Sid. 30.

³³ Gemzöe. (2004). Sid. 45f.

kvinnans sätt att klä sig eller hennes uppförande inte skulle spela någon roll, ett nej var ett nej.³⁴ Denna typ av feminism är för uppsatsens ändamål mest intressant.

I boken *Accounting for rape* skriver författarna Irina Anderson och Kathy Doherty att våldtäkt gynnar patriarkala könsmaktsstrukturer och bibehåller dem. De menar att de heteronormativa föreställningarna som finns i samhället i allra högsta grad påverkar diskussionen om våldtäkt och legitimerar våldtäkter.³⁵ Författarna skriver om *victim blaming*, att det är offret som ofta beskylls vid våldtäkt.³⁶ Det feministiska perspektivet är därför relevant för uppsatsen i och med vad som tidigare nämnts om domstolars värderingar angående hur ett våldtäktsoffer bör vara. Det finns vissa föreställningar om vad som är kvinnligt och vad som är manligt och eftersom uppsatsen undersöker domstolarnas framställande av parterna kan feminismen och dess syn på samhället och de normer och värderingar som råder bidra med en djupare förståelse och slutligen en intressant diskussion.

3.2. Pisteis

Uppsatsen kommer främst att behandla begreppet *ethos*, varför det är rimligt att ge just denna del av *pisteis* mest utrymme. Kortfattat kan de tre *pisteis*, d.v.s. de grundläggande medlen att övertyga, beskrivas som att *ethos* syftar till en människas karaktär, *logos* till argumenten och förnuftet och *pathos* till åhörarnas känslor.³⁷

Samtida retoriker kallar retoriken ”konsten att övertyga”³⁸, ”konsten att tala”³⁹ eller ”konsten att välja språk konstruktivt.”⁴⁰ Detta kommer från Aristoteles då han definierar retoriken som ”/.../ en förmåga (*dynamis*) att i varje enskilt fall uppfatta det som kan vara övertygande eller övertalande. Denna uppgift har ingen annan konst.”⁴¹ För att uppnå denna övertygelse och lyckas med konsten krävs, enligt Aristoteles, att en talare använder sig av tre

³⁴ Gemzöe. (2004). Sid. 53.

³⁵ Anderson, Irina. & Doherty, Kathy. (2008). *Accounting for rape - psychology, feminism, and discourse analysis in the study of sexual violence*. New York: Routledge. Sid. 5.

³⁶ Anderson & Doherty. (2008). Sid. 123.

³⁷ Aristoteles. (2012). *Retoriken*. 1. utg. Ödåkra: Retorikförlaget. Sid. 69f.

³⁸ Johannesson, Kurt. (2008) *Retorik eller konsten att övertyga*. Stockholm, Norstedts.

³⁹ Hellspång, Lennart (2011) *Konsten att tala – handbok i praktisk retorik*. 3., [uppdaterade] uppl., Lund: Studentlitteratur.

⁴⁰ Sigrell, Anders. (2008). *Retorik för lärare - konsten att välja språk konstruktivt*. Åstorp: Retorikförlaget.

⁴¹ Aristoteles. (2012). Sid. 69.

övertygandemedel, *pisteis* - *ethos*, *logos* och *pathos*.⁴² *Ethos* är, enligt Aristoteles, det allra mäktigaste övertalningsmedlet.⁴³ Vidare gör Aristoteles en uppdelning av begreppet där han talar om förnuft (*fronesis*), god karaktär (*arete*) och välvilja (*eunoia*). Den som besitter dessa tre ses som trovärdig i publikens ögon.⁴⁴ Nutida retoriker har utvecklat Aristoteles syn på dessa begrepp då *ethos* för Aristoteles handlade om den karaktär talaren visade upp i talet. I boken *Retoriken* skriver Aristoteles att vi litar på hederliga människor som visar en stark karaktär i en talsituation, det är talet i sig som styr människans karaktär och det är alltså detta som påverkar *ethos*.⁴⁵ En modern tolkning av *ethos* står Jens Elmelund Kjeldsen för när han i boken *Retorik idag* tar upp *arete*, *fronesis* och *eunoia* och även lägger till en ytterligare egenskap – *autenticitet*. Elmelund Kjeldsen menar att det är av yttersta vikt för en talare att vara sig själv och inte framstå om något annat, talaren bör uppfattas som äkta och ärlig.⁴⁶ Vidare tar Elmelund Kjeldsen upp att en talare kan ha olika *ethos*: inledande, härlett och slutligt.⁴⁷ Inledande handlar om vilken uppfattning publiken har om talaren innan hen börjar tala, härlett är det talaren skapar i talsituationen och slutligt är den uppfattning publiken har om talaren efter talet.⁴⁸

Logos och *pathos* hör även de till Aristoteles övertygandemedel. Aristoteles menar att om talaren lyckas försätta publiken i en, av talaren önskad, känslöstämning är detta lyckosamt för övertygelsen. Denna känsla är *pathos*.⁴⁹ *Logos* är själva argumenten en talare använder sig av, dessa ska tala till förnuftet och visa på fakta.⁵⁰

⁴² Aristoteles. (2012). Sid. 70f.

⁴³ Aristoteles. (2012). Sid. 70.

⁴⁴ Aristoteles. (2012). Sid. 123f.

⁴⁵ Aristoteles (2012) Sid. 70.

⁴⁶ Elmelund Kjeldsen, Jens (2008) *Retorik idag - introduktion till modern retorikteori*. 1. uppl., Lund: Studentlitteratur. Sid. 129.

⁴⁷ Kjeldsen (2008). Sid. 133ff.

⁴⁸ Kjeldsen (2008) Sid. 133ff.

⁴⁹ Aristoteles. (2012). Sid. 70.

⁵⁰ Kjeldsen (2008). Sid. 34.

3.3. Statusläran

Till den klassiska retorikens verktyg för att tala, skriva och analysera på ett effektivt, ändamålsenligt och övertygande sätt hör statusläran. Denna lära är av relevans för uppsatsen i och med att den erbjuder en retorisk synvinkel på juridiken. Teorin kommer således främst att användas för att skapa en förståelse för domstolarnas resonemang. Statuslärans teorier presenteras bland annat i Ciceros och Quintilianus texter. Även i den anonyma *Ad Herennium* ges en utförlig beskrivning av denna lära. Första gången *statusläran* presenterades var av Hermagoras men läran blev ”känd” genom Cicero som talade om själva saken eller den frågeställning ett tal bygger på, denna sak kallade han *constitutio*⁵¹. Begreppet *constitutio* har sedan utvecklats med tiden och i Ciceros, och även andra författares, senare verk kallas denna sak status, därav *statusläran*.⁵² Denna *statuslära* går att applicera på alla tre genrer inom den klassiska retoriken men är bäst lämpad inom genren *genus iudiciale* där det rör sig om en tvist, en oenighet. *Statusläran* är en sannolikhetsprocess som hjälper till att reda ut oenigheter genom olika tillvägagångssätt. Det finns enligt den klassiska retoriken fyra saker, och enbart fyra, som dessa oenigheter kan bero på: faktum (*constitutio coniecturalis*), terminologi (*constitutio finitionis*), kvalitet (*constitutio qualitatis*), eller procedur (*constitutio translationis*) och statusläran hjälper oss att reda ut dessa.⁵³ Uppsatsen utgår från *Ad Herennium* i tolkningen av statusläran och där finns ej den sista, *constitutio translationis*, med och den är heller inte relevant för uppsatsen. Det är även viss skillnad i begreppen, exempelvis kallar författaren *constitutio qualitatis* för *constitutio iuridicalis* och viss skillnad finns även i ändelserna på orden. För enkelhetens skull används begreppen ovan men begreppsdefinitionerna enligt *Ad Herennium*.

Status coniecturalis

Här redogörs för om handlingen verkligen begåtts och vad som egentligen kan bevisas. Enligt den anonyma författaren till *Ad Herennium* finns sju olika typer av bevis som är lämpliga att använda sig av, och ta hänsyn till, här. Sannolikhet (*probabile*) där det bör redogöras för om det är sannolikt eller ej att den åtalade begått brottet, motiv (*causa*) och moral (*vita*) står här i fokus. Uteslutning (*conlatio*) där det kollas närmre på om det finns några indikationer på att det finns någon annan med samma motiv att genomföra brottet. Tecken (*signum*), här tas

⁵¹ Persson (2007) Sid. 71.

⁵² Lindqvist Grinde, Janne (2005). ”Vad gäller saken – statusläran som verktyg för retorisk argumentationsanalys” i *Rhetorica Scandinavica*. 2005/3. Sid. 35.

⁵³ Lindqvist (2005) Sid. 35ff.

ställning till om det finns tecken för att den åtalade väntat på rätt ögonblick eller sökt efter en möjlighet att begå brottet, detta delar författaren upp ytterligare genom plats (*locus*), tidpunkt (*tempus*), tidsrymd (*spatium*), läglighet (*occasio*), hopp om framgång (*spes perficiendi*) och hopp om att undgå upptäckt (*spes celandi*). Indicium (*argumentum*), finns tecken som bekräftar eller förstärker misstankarna? Detta delas i sin tur upp i tidpunkt före (*praeteritum*), samtidighet (*instans*) och tidpunkt efter brottet (*consequens*). Efterföljande beteende (*consecutio*) behandlar om det den åtalade gjort eller sagt någonting speciellt efter brottet som kan stärka misstankarna. Bevissammanfattning (*adprobatio*) där bevisningen i målet hanteras och synas.⁵⁴

Status finitionis

Hur, enligt lagtexten, definieras handlingen?⁵⁵ Exempelvis frågar man sig om det rör det sig om våldtäkt eller sexuellt utnyttjande. Om alla parter är överens om vad som hänt är det är domstolens uppgift att rubricera ärendet.

Status qualitatis

Likt *status coniecturalis* finns det även till denna kategori ett antal underavdelningar, alla behandlar samma fråga: finns det särskilda omständigheter att beakta? Här rör det sig om följande fyra underkategorier: *comparatio*, här ställs frågan huruvida brottet kan jämföras med något lindrigare eller värre brott. *Remotio criminis* behandlar om det eventuellt finns en tredje part som brottet bör skyllas på. *Relatio criminis* är av särskilt intresse för denna studie. Denna underkategori behandlar frågan om det var målsägandets fel att brottet begicks, var målsäganden på något sätt provocerande är en lämplig fråga att ställa. *Concessio* är till för om den åtalade erkänner brottet men vill undvika straffet, detta genom antingen *purgatio*, att hävda att ändamålet helgar medlen, eller *deprecatio*, att erkänna att ett fel har begåtts och be om ursäkt för detta.⁵⁶ Denna kategori är särskilt viktig för denna uppsats då det i våldtäktsfall ofta finns särskilda omständigheter att ta hänsyn till eller vara medveten om.

⁵⁴ [Cicero]. *Ad Herennium*, (2009). 3. uppl., Retorikförlaget. Sid. 40ff.

⁵⁵ [Cicero]. (2009). Sid. 49f.

⁵⁶ [Cicero]. (2009). Sid. 51ff.

3.4. Topikläran

Ett syfte med uppsatsen är att ta reda på hur målsägandens och den tilltalades *ethos* framställs samt om det går att se mönster i argumentationen i de olika domarna, en relevant fråga är då vilka teman (*topiker*) som styr argumentationen och om instansen lägger vikt vid någon särskild *topik*, exempelvis karaktär eller hälsa.

Aristoteles menar att *topiker*, eller *topoi* som är den grekiska benämningen, är till för att formulera och upptäcka *ethymem*.⁵⁷ Lennart Hellspong beskriver *topikläran* som platser rhetorn kan använda sig av för att finna stoff till sitt tal.⁵⁸ En liknande definition finns hos Jonas Gabrielsen som definierar *topiker* som platser där man kan finna material till sina argument.⁵⁹ Maria Wolrath Söderberg menar att läran om *topiker* är en metod för perspektivbyte och idégenerering.⁶⁰ Vidare skriver Wolrath att det, genom att definiera *topiker*, går att finna allmänna drag i en argumentation.⁶¹ Just denna definition kommer att vara särskilt användbar i analyserna. Quintilianus menar att det finns sexton kategorier som urskiljer de *topiker* som hör till en person.⁶² Av dessa sexton är *kön, fysik och utseende, karaktärsegenskaper, känslor* samt *attityder* av särskilt intresse för uppsatsen när framställningen av målsäganden och parternas *ethos* analyseras.

I och med att uppsatsens analysobjekt faller in i genren *genus iudiciale* finns särskilda *topiker* för just detta. För att få fram dessa *topiker* kan tidigare nämnda *statuslära* användas.⁶³ En annan variant för att få fram teman och mönster i en text av *iudiciell* karaktär är att använda sig av de sju *topiker* Janne Lindqvist Grinde tar upp i boken *Klassisk retorik för vår tid* angående brottslighet och den anklagades personlighet där bland annat slump, ilska och lust tas upp.⁶⁴

⁵⁷ Aristoteles. (2012). Sid. 75.

⁵⁸ Hellspong. (2011). 87ff.

⁵⁹ Gabrielsen, Jonas. (2008). *Topik – exklusioner i retorikkens toposlaere*. Åstorp: Retorikförlaget. Sid. 11.

⁶⁰ Wolrath, Söderberg, Maria. (2012). *Topos som meningsskapare: retorikkens topiska perspektiv på tänkande och lärande genom argumentation*. Ödåkra: Retorikförlaget, Diss. Örebro : Örebro universitet. Sid. 14.

⁶¹ Wolrath. (2012). Sid. 111.

⁶² Quintilianus, (2002). *Den fulländade talaren*. Stockholm: Wahlström & Widstrand. Sid. 24ff.

⁶³ Persson. (2007). Sid. 72.

⁶⁴ Lindqvist Grinde, Janne. (2008). *Klassisk retorik för vår tid*. Lund: Studentlitteratur. Sid. 160ff.

3.5. Terministic screens

Kenneth Burkes teori angående *terministic screens* kan förklaras på så sätt att människor kan, genom att lägga på filter eller skärmar, *screens*, välja att förmedla en viss typ av världsbild. Dessa *screens* skapas genom språkanvändningen. Burke menar alltså att språket är centralt för människan, att språket och alltså vårt ordval är avgörande för hur vi uppfattar verkligheten. Vi kan välja vilken verklighet vi vill se och vi ser det som passar bäst in i vår verklighet.⁶⁵ När vi väljer vilka ord vi ska använda väljer vi också med vilket filter vi ser på omvärlden, hur vi visar omvärlden vad vi tycker och således även hur vi formar den. Varje gång vi väljer att säga en sak får vi inte glömma bort att vi väljer bort att säga någonting annat. Vår världsbild reflekteras i vårt aktiva val av orden. I och med att vi formar vår omgivning och vår verklighet med hur vi väljer att uttrycka oss finns också en möjlighet att i studien förstå hur de rättsliga instanserna ser på världen och även målsäganden, förutom genom lagbokens ögon. Burke menar att språk är något som interpersonellt konstrueras utifrån olika gruppers attityd om något där språket associerar eller konnoterar till gruppens attityder kring det valda analysobjektet.⁶⁶

Då det är genom språket vi förmedlar och skapar vår världsbild kommer våra ordval att ha en stor betydelse för hur vi påverkar dem som tar del av vad vi förmedlar. Jag vill jämföra detta med resonemang angående semiotikens *denotation* och *konnotation* då jag även kommer ha användning av dessa termer som liknar Burkes teori om *terministic screens*. *Denotation* är det som åsyftas, den faktiska och konkreta betydelsen av ett ord, exempelvis är en bil alltid en bil.⁶⁷ Detta ord, bil, ger upphov till *konnotationer* som är innebörden av ordet.⁶⁸ Vissa människor kanske använder *konnotationer* som åk, färdmedel, kärra etc.

Detta kommer vara relevant då vissa ord som används i domarna kommer kopplas till något annat. Ett ord får sin mening i kontexten och kontexten får sin mening tack vare orden. Att byta ut ett ord förändrar alltså meningen vilket i sin tur leder till att det inte går att byta ut ett ord i en text och bibehålla innebörden i texten. Olika ord kan i sin grundbemärkelse betyda samma sak, det *dennoterar* lika. Dessa ord kan däremot uppfattas som, eller *konnotera*, helt olika saker beroende på i vilket sammanhang det befinner sig i.

⁶⁵ Burke. (1966). Sid. 47.

⁶⁶ Burke. (1969). *A rhetoric of motives* Berkeley: Univ. of Calif. Press. Sid. 361.

⁶⁷ Ekström, Mats & Moberg, Ulla (2008) *Mediernas språk*. Malmö: Liber. Sid. 28f.

⁶⁸ Definition enligt ne.se: <http://www.ne.se/konnotation>. Hämtad: 2014-04-29.

3.6. Den retoriska situationen

För en förståelse av den retoriska artefakten, i detta fall domar i våldtäktsmål, krävs ett klargörande av att det faktiskt är retorik. Ett sådant klargörande kan göras med hjälp av Lloyd F. Bitzer och hans tankar om den retoriska situationen. Bitzers retoriska situation utgår ifrån att om någonting ska kunna vara retorik krävs att vissa villkor uppfylls, det ska finnas ett påträngande problem eller behov, en publik som kan påverka det påträngande problemet samt att det finns för situationen påtvingade omständigheter eller villkor som rhetorn kan ”värja” sig emot. Detta benämner Bitzer som *exigence*, *audience* och *constraints*.⁶⁹

3.6.1. Domslutens retoriska situation

Eftersom analyserna kommer ske på domslut är det alltså själva domslutet som är avsändaren och alltså har till uppgift att lösa ett problem. *Exigence* borde vara att bevisa för alla inblandade och omvärlden att rättvisa har skipats och för att detta ska göras krävs att domslutet de facto stämmer, att domstolen gjort rätt bedömning utefter kriterierna i lagen och att ingen bestrider det. Domslutets *audience* är tudelad. Dels parterna som berörs av domslutet och även världen utanför. Världen utanför kan vara media som sannerligen kan påverka *exigence* genom att skriva negativa texter om domslutet vilket kan leda till att *ethos* hos instansen sänks. *Audience* kan även vara parterna, inklusive vittnen, i rättegången eftersom de kan överklaga domslutet och få domstolen att ändra mening.

⁶⁹ Bitzer, Lloyd F. “The Rhetorical Situation” i: Lucaites, John Louis, Condit, Celeste Michelle & Caudill, Sally (red.) (1999). *Contemporary rhetorical theory: a reader*. New York: Guilford Press. Sid. 220.

4. Material

Materialet utgörs av 10 stycken våldtäktsdomar från olika rättsinstanser. Tre av domarna är fällande och resterande har ogillats.

4.1 Urval

Jag tog kontakt med ungefär 20 olika rättsliga instanser, tingsrätt, hovrätt och högsta domstol. Jag bad var och en om tre stycken våldtäktsdomar, mina önskemål var att de inte fick vara äldre än från 2005 i och med att det då infördes en viktig reform och jag ville att alla domar skulle vara likvärdiga.⁷⁰ Ett annat önskemål var att domarna inte fick behandla våldtäkt mot barn då dessa bedöms på andra grunder än ”vanlig” våldtäkt. Anledningen till att jag inte enbart besökte Örebro tingsrätt var att jag misstänkte att om jag, personligen, skulle gå igenom en hel del domar där skulle det kunna leda till att jag omedvetet valde sådana som styrde mitt resultat åt ett visst håll, därför var det viktigt att domstolarna gjorde valen åt mig. Anledningen till att jag kontaktade så pass många domstolar var för att inte låsas vid ett synsätt hos människorna som jobbar på en viss instans i en viss stad. Jag ville även ha en bredd på det sätt att jag inte enbart ville ha tingsrättsdomar, då många av dessa överklagas och går vidare högre upp i rättssystemet. Domstolarna sände mig totalt 50 domar som jag sedan avgränsade till 10. Många av domarna som skickades var inte relevanta för just denna studie då de flesta behandlade våldtäkt mot barn, andra var äldre än 2005. De tio domar som valdes liknar varandra, det är domar där ord står emot ord och stödbevisning saknas eller är minimal.

4.2. Etiska överväganden

Studien har inte för avsikt att avslöja parternas identitet varför alla kommer att vara anonyma. Målnumret på domarna kommer att framgå eftersom det är offentliga handlingar och för att trovärdigheten hos uppsatsen är beroende av att läsaren av uppsatsen kan kolla upp domarna. Det handlar om offentliga handlingar men uppsatsen vill inte bidra till att någon känner sig orättvist behandlad eller på något sätt kränkt, vare sig det handlar om en friande eller en fällande dom. Det är människor som idag kanske har ett normalt liv. Våldtäkt är ett extremt känsligt ämne där det ligger mycket undertoner av skam och skuld, uppsatsen kan komma att läsas av någon som blivit utsatt alternativt vet någon som blivit utsatt för denna extrema typ av sexuell kränkning.

⁷⁰ Innan 2005 räknades det inte som våldtäkt om offret druckit sig berusad och inte kunnat värja sig, se mer utförligt under rubriken *Gällande rätt*.

5. Metod

5.1. Val av metod

För att arbeta fram en förståelse av materialet samt kunna tolka detta är hermeneutiken en väsentlig del av uppsatsen. Domarna tolkas och studeras var för sig, sedan sätts de i kontrast till varandra varvid en större helhet kommer att framträda och slutsatser kan dras.

Hermeneutiken pendlar mellan förståelsen för delen och helheten och menar att förförståelsen är väsentligt i tolkningsfasen.⁷¹ Därför kommer min personliga förförståelse och tolkningsram att spela stor roll för uppsatsens analyser och slutsatser vilket bör klargöras. När analyserna genomförs kommer detta att göras utefter Kenneth Burkes tankar om *terministic screens* och Sonja K Foss vidareutveckling av klusteranalysen. Nyckelord kommer att tas ut varpå de ord, klusterord, som står i deras närhet kommer analyseras. De nyckelord uppsatsen kommer fokusera på är de som säger någonting om parternas *ethos* samt framställningen av målsäganden.

5.2. Klusteranalys

En klusteranalys går ut på att lokalisera och definiera nyckelord i en retorisk artefakt för att på så vis få fram avsändarens världsbild som inte skulle synas vid en första anblick.⁷² Analysen kommer att kartlägga vilka ord som förekommer i nära anslutning till nyckelorden för att försöka finna ett mönster eller samband mellan dessa ord varpå implicita värderingar kan komma att synas. Syftet med denna metod är att lättare förstå det implicita budskap som texten har, att finna det som finns ”bakom” orden.⁷³ I mitt fall vilken världsbild som genomsyrar domen och på så sätt påverkar den och framställningen av målsäganden samt den åtalade. Arbetsprocessen för en klusteranalys går att dela in i tre olika moment:

Hitta nyckelorden. Ett nyckelord, eller nyckelterm som det också kallas, är ett ord som förekommer frekvent. Foss exemplifierar detta genom att hänvisa till Martin Luther Kings berömda ”I have a dream”-tal. Ordet dream är i högsta grad ett nyckelord menar Foss. Det går inte enbart att säga att ett ord som förekommer ofta är ett nyckelord men enligt Foss är det

⁷¹ Ödman, Per-Johan. (2007). *Tolkning, förståelse, vetande – Hermeneutik i teori och praktik*. 2 [omarb.] uppl. Stockholm: Norstedts akademiska förlag. Sid. 99.

⁷² Foss, Sonja K. (red.) (2009) *Rhetorical criticism - exploration and practice*, 4:uppl. Waveland Press: Long Grove, Ill. Sid. 65.

⁷³ Foss. (2009). Sid. 65.

högst sannolikt att det är så.⁷⁴ Ordet kan förekomma i olika böjningar. Foss menar också att ett ords betydelse, intensitet, för själva texten, trots att det inte alls förekommer ofta, kan anses vara ett nyckelord.⁷⁵ En lämplig metod för att lokalisera nyckelorden skulle kunna vara att bekanta sig med den retoriska artefakten på ett ingående sätt vilket sker genom närläsning.⁷⁶

Vilka ord är nära anslutna till nyckelorden? Nästa delmoment i klusteranalysen är att identifiera de ord och termer som förekommer i nära anslutning till nyckelorden, de så kallade klusterorden. Detta är ett kritiskt moment för analysen då en identifikation av det så kallade klustret har stor betydelse för hur avsändaren använder sig av nyckelorden. Vad blir syftet med ordet? Ett ords betydelse kan med hänsyn till resterande textmassa ha olika innebörd.⁷⁷

Hur yttrar sig klustermönstret? Det sista momentet för klusteranalysen är att hitta det mönster som bildas mellan de valda klusterorden. Foss menar att när analytikern hittar och tolkar mönster hittar hen även avsändarens sätt att se på världen. Att vi genom detta får en sorts ordbok där klusterorden står som förklaring till innebörden av nyckelorden. Detta ger i sin tur analytikern lämpliga verktyg för tolkningen av texten.⁷⁸

5.3. Metodproblem

Med tanke på hur många, men ändå så pass få, våldtäktsanmälningar som går till rättegång så är 10 stycken domar få och en generalisering utefter metoden är således inte helt möjlig. Uppsatsen kan dock bidra till ökad förståelse om ordens innebörd samt skapa intresse hos någon annan för att vidareutveckla tankarna om framställningen av parterna i våldtäktsdomar och vad det har för betydelse. Klusteranalysen som metod går ut på att den som analyserar ska finna nyckelorden, nyckelorden är de som är vanligt förekommande och detta kan komma att bli problematiskt. Det är domskäl och domslut jag har som analysobjekt och i dessa förekommer ett visst språk med vissa termer som är frekvent förekommande men för uppsatsens syfte irrelevanta. Återigen bör det understrykas att uppsatsen är retorisk och så

⁷⁴ Foss. (2009). Sid. 66.

⁷⁵ Foss. (2009). Sid. 66.

⁷⁶ Kuypers, Jim A. (2009). *Rhetorical criticism - perspectives in action*. Lanham MD: Lexington Books. Sid. 63.

⁷⁷ Foss. (2009). Sid. 67.

⁷⁸ Foss. (2009). Sid. 68.

även metoden. Det är en retorisk uppsats som behandlar språkets betydelse och inte en juridisk uppsats som säger att något gått fel eller rätt till, uppsatsens uppgift är inte att rätta domarna utan snarare att erbjuda en tolkning om vad orden kan betyda och på vilket sätt parterna tycks bedömas.

6. Analys och resultat

6.1. Analys 1: B 7409-07, Stockholms tingsrätt

Instans: Tingsrätt

Saken: Våldtäkt m.m.

Domslut: Ogillas.

Bakgrund

Två män står åtalade för våldtäkt på en kvinna. Våldtäkten påstås ha ägt rum i en av männens lägenhet efter ett nattklubsbesök. Parterna känner varandra sedan tidigare och målsäganden har berättat att hon först ville ha samlag med männen men att det blivit mer och mer våldsamt och att hon då inte längre ville. Männen menar däremot att alla sexuella aktiviteter var frivilliga från målsägandens sida.

Bedömning av *ethos* och framställningen av de tilltalade

Nyckelord: målsäganden, inte pratat ihop sig

Klusterord: påverkade, stödbevisning saknas, omständighet

Bedömning av *ethos* och framställningen av målsäganden

Nyckelord: omständigheter, berusning, påverkan

Klusterord: haft känslor för, sett upp till, varit beroende av, tvingats till samlag, slagits, rivits och sparkats, känt sig våldtagen, haft sex förut.

6.1.1. Sammanfattande resultat

Mycket fokus i domskälet ligger på målsäganden och huruvida hon är trovärdig eller ej och vad som kan öka respektive minska hennes trovärdighet, hennes *ethos*. Anledningen till att ordet målsäganden tas upp som nyckelord vid analys av framställningen av de tilltalade är på grund av att när någonting tas upp som har med de tilltalade att göra är det i anslutning till ordet målsäganden. Tingsrätten radar upp omständigheter som tycks ligga målsäganden till last. Det lilla som nämns om de tilltalade är frågan om de har pratat ihop sig innan förhöret eller inte. Frågan stryks då det inte framkommit någon omständighet som visar att detta har skett. Tingsrätten nämner även att det inte framkommer tillräcklig bevisning som talar mot de tilltalade. Omständigheter som tingsrätten finner relevanta att ta hänsyn till är att parterna tidigare haft sex med vålds- och förnedringsinslag, detta tycks minska målsägandens *ethos*. Skulle detta inte minska trovärdigheten hos målsäganden skulle det inte tagits upp som omständighet eftersom det, enligt lag, inte ska spela någon roll om parterna haft sex förut.⁷⁹ Den *screen* tingsrätten väljer att lägga fram kan tolkas som att tingsrätten anser målsäganden icke tillförlitlig eftersom parterna har haft sex förut och varför skulle det då inte vara frivilligt även denna gång?

En annan sådan omständighet är att målsäganden var kraftigt påverkad av alkohol och hennes uppgifter därför bör bedömas med viss försiktighet. Även detta tycks minska målsägandens *ethos* just på grund av användandet av orden ”bedömas med viss försiktighet”. Att tingsrätten tar upp hennes berusning kan tolkas som att tingsrätten anser att påverkade människor inte har den bästa omdömesförmågan och att målsäganden i detta fall kanske inte kommer ihåg vad som hände och därför inte bör tas på allvar. Hade detta däremot varit något som inte påverkat hennes *ethos* skulle tingsrätten även kunnat ta de tilltalades påverkansgrad i beaktning, något som man inte gör. Detta skulle kunna tolkas som att tingsrätten menar att om målsäganden är påverkad bör denne inte tas på allvar men huruvida den tilltalade är påverkad eller ej spelar ingen roll. Ytterligare en omständighet tingsrätten finner relevant är det faktum att det framkommit att målsäganden sett upp till de tilltalade och tidigare haft känslor för dem. Denna omständighet tycks också minska målsägandens *ethos* och det skulle kunna tolkas som om tingsrätten menar att eftersom målsäganden haft känslor för de tilltalade gått med på sex med våldsinslag för att hon ville bli omtyckt av dem. Målsäganden har i någon mån även varit

⁷⁹ I lagändringen 1998 tillades det att det inte skulle spela någon roll om offret tidigare haft en relation med gärningsmannen. Se under rubriken *gällande rätt*.

beroende av hennes relation till de tilltalade då de har haft en hög social status och hon har varit angelägen att hålla sig väl med de tilltalade. Även detta tycks tingsrätten mena minskar målsägandens *ethos*. Detta eftersom det då kan visa på att målsäganden ville ha sex med de tilltalade för att hålla sig väl med dem.

Berusning och påverkan är ord som förekommer frekvent i domskälet, detta gör orden till nyckelord. Själva orden är inte intressanta i sig utan det är de ord som klustrar runt dessa. Foss skriver att nyckeltermens mening påverkas av de klusterord som omringar den.⁸⁰ Nedan visas citat som var för sig kan de uppfattas som intetsägande men tillsammans kan det *ethos* tingsrätten bedömer mest trovärdigt utläsas.

Av utredningen framgår att målsäganden inte förtärde någon ytterligare alkohol efter nattklubbsbesöket samt att hon på förmiddagen vid 10-tiden, dvs. flera timmar efter lägenheten hade 1,49 promille enligt ett alkoholutandingsprov⁸¹

Tingsrätten anser att det förhållandet att målsäganden var mycket kraftigt påverkad av alkohol ger anledning att bedöma hennes uppgifter med viss försiktighet.⁸²

Berusningen kan enligt 1§ i brottsbalken ses som en omständighet där målsäganden varit i en särskilt utsatt situation och det kan vara därför tingsrätten tar upp det. Det kan även vara på så sätt att berusningsgraden kan komma att vara aktuell då tillförlitligheten hos målsäganden bedöms, målsäganden kan ha glömt saker eftersom hon var berusad. Eftersom tingsrättens uppgift är att bedöma alla parter trovärdighet kan då tänkas att alla parter tillförlitlighet i samband med berusning borde tas i beaktning. Angående detta framkommer i domen att ”/.../ AJ och JK var påverkade av alkohol men någon säker utredning om deras påverkansgrad finns inte.”⁸³ Detta kan tolkas på så sätt att tingsrätten konstaterar att de tilltalade var påverkade men inte så pass påverkade att deras *ethos* minskas. Detta eftersom det inte någonstans tas upp att deras uppgifter bör bedömas med försiktighet. Det kan vara så att det tas i beaktning men ej skrivs ut. Citaten angående målsäganden och hennes berusningsgrad säger en sak men i förhållande till citatet angående de tilltalade blir helheten en helt annan.

⁸⁰ Foss. (2009). Sid.68.

⁸¹ Dom B 7409-07.

⁸² Dom B 7409-07.

⁸³ Dom B 7409-07.

Detta skulle kunna tolkas som att det, för tingsrätten, inte spelar någon roll att de tilltalade var berusade, deras *ethos* är redan säkrat på oklart vis medan målsägandens *ethos* sänks drastiskt i och med att hon var påverkad. Det skulle dessutom kunna tolkas på så sätt att målsägandens berusningsgrad och det faktum att tingsrätten med hänsyn till berusningsgraden inte kan lita fullt ut på målsäganden ligger till grund för beslutet trots lagändringen som skedde 2005.⁸⁴

I stycket under meningarna om alkohol och berusning står:

En ytterligare omständighet som det inte går att bortse ifrån är att parterna tidigare haft sex med varandra med vålds- och förnedringsinslag⁸⁵

Här lägger tingsrätten på en, vad Burke skulle kalla, *screen* som är svår att bortse ifrån då denna omständighet egentligen inte är någon omständighet som har med lagen att göra utan enbart visar vilken världsbild tingsrätten har.⁸⁶ Den syn på världen tingsrätten förmedlar kan tolkas på så vis att om en kvinna tidigare har haft hårt sex med en man så är han berättigad att ha det med henne igen, även om hon säger nej, med andra ord en patriarkal och ålderdomlig syn. Detta stärks i Diesens bok *Likhet inför lagen* där han skriver om just detta, ”Vad som händer innan ett övergrepp har ju egentligen inte alls med själva brottsutredningen att göra.”⁸⁷ Vidare menar tingsrätten att om målsäganden nu inte velat ha sex med de tilltalade och gjort som hon påstått, skrek, slogs, revs och sparkades, borde således de tilltalade ha allvarligare skador än uppvisat. Tingsrätten skriver ”Det ligger nära till hands att tro att detta motstånd har avsatt spår på de tilltalade.”⁸⁸ Diesen menar att utgångspunkten för den rättsliga bedömningen är att så länge inte kvinnan gör motstånd så vill hon.⁸⁹ Citatet ovan kan tolkas som att tingsrätten menar att om målsäganden inte gör motstånd som syns så gjordes inget motstånd alls. Detta sänder ut en ålderdomlig syn på våldtäkt.⁹⁰

⁸⁴ Se utförligare förklaring under rubriken *gällande rätt*.

⁸⁵ Dom B 7409-07.

⁸⁶ Sedan lagändringen 1984 ska förhållandet mellan parterna inte spela någon roll, inte heller ska det spela någon roll vad målsäganden gjort tidigare. Se mer under rubrik *gällande rätt*.

⁸⁷ Diesen. (2005). Sid. 223.

⁸⁸ Dom B 7409-07.

⁸⁹ Diesen. (2005). Sid. 222.

⁹⁰ Ålderdomlig eftersom detta inte varit ett godtagbart argument i våldtäktsfall sedan reformen 1984.

6.2. Analys 2: B 3806-07, Svea hovrätt

Instans: Hovrätt.

Saken: Grov våldtäkt

Domslut: Fälld

Bakgrund

Detta är ett överklagande från domen i analys 1, bakgrunden är därför densamma som i föregående analys.

Bedömning av *ethos* och framställningen av de tilltalade

Nyckelord: målsäganden, omständigheter

Klusterord: samstämmiga uppgifter, medvetna

Bedömning av *ethos* och framställningen av målsäganden

Nyckelord: trovärdig, tillförlitlig

Klusterord: uppriven, grät kraftigt, berättade om våldtäkten, skakade i hela kroppen, sparkats och rivits, stödbevisning

6.2.1. Sammanfattande resultat

Det kan konstateras att det är liknande ord, både nyckelord och klusterord som används i denna dom som i den förra. Skillnaden är hur de två instanserna tolkar orden och vilken världsbild de sänder ut till läsaren av domen. Även här är målsäganden ett nyckelord i förhållande till de tilltalade. Det som i analys ett angående målsägandens berusningsgrad sågs som ett skäl att ta det målsäganden sa med försiktighet och hennes icke trovärdiga *ethos* på grund av bristande förnuft blev i hovrätten inte mer än ett konstaterande av att målsäganden var berusad, ingen vikt lades vid att hennes *ethos* minskades till följd av detta. Hovrätten menade att vittnets uppgifter skulle tas in i bedömningen eftersom vittnet var en polis som tidigare handskats med berusade personer och således har hög trovärdighet. Vittnets *ethos* tycks hjälpa till att höja målsägandens *ethos* och eftersom hovrätten litar på vittnet litar de även på målsäganden.

Burke skriver att när ord väljs, väljs andra bort vilket får en viss innebörd och sändaren förmedlar en viss syn på världen.⁹¹ I domslutet från hovrätten konstateras att parterna tidigare haft sex men att detta inte bör ingå i bedömningen. I tingsrättens dom sågs detta som en omständighet värd att ta i beaktning och det ledde till att målsägandens *ethos* sänktes. Här visar hovrätten, till skillnad från tingsrätten, att det inte har någon betydelse att de har haft sex tidigare utan konstaterar enbart detta. Detta skulle kunna tolkas som att hovrätten har en mer modern syn på vad som är relevant och inte eftersom det enligt lag inte ska spela någon roll vad parterna har för relation till varandra.

De tilltalades *ethos* i denna dom tycks inte vara lika trovärdigt som i den förra. Trots att de talar samstämmigt om vad som skett ger de, enligt hovrätten, inte ett trovärdigt intryck. Detta styrker hovrätten genom att skriva om skickade sms mellan de tilltalade som visar att de inser att de gjort något fel. De tilltalades *ethos* sänks samtidigt som målsägandens *ethos* tycks höjas på grund av att rättsläkarintyget visar kraftiga skador på målsäganden.

Även i denna dom framställs målsäganden som känslös, hon beskrivs med ord som uppriven, skakig och kraftigt gråtande.

6.3. Analys 3: B 5865-13, Lunds tingsrätt

Instans: Tingsrätt.

Saken: Våldtäkt.

Domslut: Ogillas.

Bakgrund

En man står åtalad för att ha våldtagit en kvinna. Parterna träffades för första gången på ett uteställe och mannen bjöd sedan in kvinnan till sin lägenhet för en drink. De började kyssas och så långt var det frivilligt från kvinnans sida men sedan går uppgifterna isär om vad som hände.

Bedömning av *ethos* och framställningen av den tilltalade

Nyckelord: målsägande, stödbevisning

⁹¹ Burke. (1969). Sid 361.

Klusterord: fysiskt överlägsen, dominant, våld inom ramen för dominanssex

Bedömning av *ethos* och framställningen av målsäganden

Nyckelord: rädd, undergiven

Klusterord: uppriven, ledsen, mått psykiskt dåligt, tveksam, paralyserad, lättklädd, livrädd, skakad, fysiskt underlägsen.

6.3.1. Sammanfattande resultat

Även här är ordet målsäganden ett nyckelord i analysen av den tilltalade, av samma anledning som i föregående domar där den tilltalades bedömning tycks ske utefter bedömningen av målsäganden och fokus ligger på målsäganden. Ingenstans i domen skrivs att den tilltalade är trovärdig, det skrivs inte heller något om målsägandens trovärdighet, domen tycks enbart baseras på att det inte finns några motbevis från målsägandens sida. Dock kan det tolkas som att målsägandens *ethos* stärks av det faktum att tingsrätten konstaterar att det förekom för mycket våld i situationen från den tilltalade som därför istället för våldtäkt döms för misshandel. Detta tycks dock inte väga över till målsägandens fördel i den aktuella sakfrågan utan angående det skrivs enbart att det inte finns motbevis mot den tilltalade. Domen skulle kunna tolkas som att tingsrätten anser parternas *ethos* vara lika trovärdigt och att stödbevisningen inte gynnar någon av parterna, minst av allt målsäganden som ”förlorar”. Ingenting skrivs om att någon av dem uppfattas mer eller mindre trovärdig, däremot står det att de båda parternas berättelser är levande, tydliga och detaljrika och ett antagande är då att de ses som lika trovärdiga.

I domen står att det är konstaterat att den tilltalade har utsatt målsäganden för sexuella handlingar som är jämförliga med våldtäkt. Detta skulle kunna tolkas som att målsägandens *ethos* borde höjts men så är inte fallet eftersom den tilltalade inte fälls.

Återigen fokuserar domen på målsäganden. Framställningen av målsäganden är även i denna dom styrd av hennes karaktär. Det är känslor som tas upp. Hon framställs som en tveksam och rädd kvinna som är fysiskt underlägsen mannen i detta sammanhang. Ingenting skrivs om hennes berättelse utan fokus ligger enbart på hur hon mår. Även i denna dom tas målsägandens tidigare sexuella erfarenheter upp, och de tycks även spela in i bedömningen.

Tingsrätten skriver: ”/.../ ’hårdsex’ som Målsäganden hade ett uttalat intresse för.”⁹² Liktdomen som analyserades i analys 1 tar tingsrätten upp någonting som egentligen inte ska ha någon betydelse men att tingsrätten väljer att ta upp det säger någonting. Det kan tolkas som att målsägandens *ethos* sjunker i och med att hon har ett uttalat intresse för ”hårdsex”.

Tingsrätten kan här sägas ha en ålderdomlig syn på lagen.⁹³

6.4. Analys 4: B 3089-13, Jönköpings tingsrätt

Instans: Tingsrätt.

Saken: Våldtäkt m.m.

Domslut: Ogillas.

Bakgrund

En man står åtalad för att ha våldtagit en flicka, 15 år gammal, i sin lägenhet. Målsäganden sov på eget initiativ över hos den tilltalade och påstår att hon blivit våldtagen, både i vaket och i sovande tillstånd.

Bedömning av *ethos* och framställningen av den tilltalade

Nyckelord: samlad

Klusterord: vittnesmål, målsägande

Bedömning av *ethos* och framställningen av målsäganden

Nyckelord: medvetet val

Klusterord: mådde dåligt, inte kapabel att gå, svårt att skilja dröm från verklighet, ledsen och nedstämd, rädd, bedömas med försiktighet, rädd att pojkvännen skulle bli arg, kraftigt påverkad.

6.4.1 Sammanfattande resultat

Den tilltalades *ethos* tycks höjas genom vittnesuppgifter som säger att målsäganden ska ha sagt att hon ville sova över hos den tilltalade. Detta tycks vara det enda tingsrätten gör sin *ethos*-bedömning av den tilltalade på och således även hur tingsrätten väljer att framställa den

⁹² Dom B 5865-13

⁹³ Jmf. Not 90 där det tas upp att tidigare sexuella erfarenheter inte har spelat in i domstolens bedömning sedan 1984.

tilltalade. Att den tilltalades uppgifter stöds av vittnen tycks göra honom trovärdig och han blir inte ifrågasatt av tingsrätten.

Att målsäganden var ledsen och nedstämd dagarna efter den påstådda våldtäkten är, enligt tingsrätten, inte så konstigt, man skriver ”Målsägandens agerande dagarna efter händelsen talar givetvis för att något inträffat som målsäganden inte tyckte om och som hon var ledsen över.” Detta kan tolkas som att hennes beteende dagarna efter höjer hennes *ethos*. Vidare skriver Tingsrätten att ”Hon kan mycket väl känt sig utnyttjad efteråt.” I och med att tingsrätten skriver att målsäganden kan ha känt sig utnyttjad och att detta inte är så konstigt tar detta bort allvaret i den första meningen och målsägandens *ethos* tycks sänkas på grund av hennes känslotillstånd. Detta bekräftar återigen en något stereotyp bild hos domstolen av kvinnan som känslig.

Målsägandens *ethos* tycks sänkas av att tingsrätten konstaterar att det var hennes eget val att följa med den tilltalade hem. Detta skulle kunna tolkas som att tingsrätten menar att eftersom hon följt med den tilltalade hem så kanske hon ville ha sex med honom. *Ethos* sänks ytterligare av att hon var påverkad och inte kunde skilja på dröm och verklighet. Här kan antas att när målsägandens *ethos* sänks höjs automatiskt den tilltalades *ethos*. Detta antagande grundar sig i att den tilltalade blev friad och ingenstans i domen står om hans trovärdighet eller tillförlitlighet. Den tilltalades *ethos* tycks inte sänkas av att han sagt att det rör sig om ett samlag medan den rättsmedicinska undersökningen visar att det rör sig om flertalet samlag som måste gjort ”extremt ont” och som även styrker målsägandens berättelse.

Framställningen av målsäganden är att hon inte är trovärdig, detta eftersom hon varit påverkad samt av egen vilja följt med den tilltalade hem. När hon beskrivs används ord som ledsen, nedstämd och inte trovärdig. Tingsrätten målar upp bilden av en rädd och skamsen flicka som är rädd och orolig för vad hennes pojkvän ska säga om han får reda på vad som skett. Här skulle det kunna tolkas som att tingsrätten menar att målsäganden gjort en våldtäktsanmälan eftersom hon var rädd för att pojkvännen skulle få reda på att hon hade haft sex med någon annan.

Målsäganden målas även upp som en flicka som har tydliga problem då tingsrätten tar upp att hon är omhändertagen enligt LVU och har rökt hasch förut. Ytterligare en tolkning skulle kunna vara att tingsrättens bild av omhändertagna flickor som inte riktigt går att lita på, framförallt inte om de visat dåligt omdöme och rökt hasch. Detta är en rimlig tolkning då forskning kommit fram till att rättssystemet har helt skilda normer mellan könen för vad som ses som asocialt beteende, en flicka som omhändertagits ses som asocial och inte förtroendeingivande.⁹⁴

6.5. Analys 5: B 18005-12, Stockholms tingsrätt

Instans: Tingsrätt.

Saken: Våldtäkt.

Domslut: Ogillas.

Bakgrund

En man står åtalad för att på en kryssning ha våldtagit en kvinna i hennes, och en väninnas, hytt och även stulit saker från hytten. Mannen blir dömd för stöld men våldtäkten ogillas. Mannen menar att samlaget varit frivilligt men kvinnan menar det motsatta.

Bedömning av *ethos* och framställningen av den tilltalade

Nyckelord: spontan, målsäganden, stödbevisning

Klusterord: detaljrik, sammanhållen, logisk, inte orimlig, inte motbevisad, rättsläkarintyg

Bedömning av *ethos* och framställningen av målsäganden

Nyckelord: inte orimlig, känslor

Klusterord: skamsen, ångerfull

6.5.1. Sammanfattande resultat

Även denna dom tar sin utgångspunkt i målsäganden och den tilltalades framställning och bedömning nämns enbart när ordet målsäganden tas upp varför detta ord återigen blir ett nyckelord.

⁹⁴ Se Schlytters resonemang under rubriken *tidigare forskning*.

Den tilltalade tycks höja sitt *ethos* genom att i sin berättelse vara spontan, detaljrik, sammanhållen och logisk. I domen står: ”Avgörande blir istället berättelsernas spontanitet, detaljrikedom, sammanhållenheter och logiska innehåll samt om berättelserna vinner stöd i andra omständigheter.” Det står dock ingenstans i domen hur målsägandens spontanitet eller detaljrikedom bedöms. Dessa ord nämns inte en enda gång när det kommer till målsäganden. Detta skulle kunna tolkas som att hennes berättelse inte var spontan eller detaljrik. En annan tolkning skulle kunna vara att målsäganden tappar så pass mycket *ethos* genom att det framgår att hon ångrar att hon bjudit in den tilltalade till sin hytt och att det därför inte spelar någon roll på vilket sätt hon berättar sin historia. Målsäganden stärker sitt *ethos* genom att hon visar *pathos*. I domen kan läsas att målsägandens berättelse inte är orimlig i och med att hon visar känslor. Detta bekräftar återigen den stereotypa föreställningen om att kvinnor ska vara känsliga. Målsäganden beskrivs som känslig och tappar därför trovärdighet medan den tilltalade beskrivs vara logisk och ses som trovärdig. Detta visar att det Raewyn Connell skriver i boken *Om Genus* angående att de tillskrivna egenskaper som kvinnor och män har ofta är till fördel för männen tycks stämma.⁹⁵

Även i denna dom tycks målsägandens känslor stå i fokus när hon beskrivs och bedöms. Hon framställs som en skamsen och ångerfull kvinna. Detta skulle kunna tolkas som att tingsrätten anser det vara troligt att i och med att målsäganden skämdes och hade ångest över det inträffade var hennes enda utväg att anmäla en våldtäkt. Det är detta som tingsrätten i domen förmedlar, speciellt med hänsyn till att den tilltalades *ethos* inte tycks sjunka trots att han erkänner att han inte bara haft sex med målsäganden utan även tagit saker från henne och hennes väninna. Den tilltalade bedöms utefter sin berättelse och ingen bedömning av hans känslor tycks göras.

6.6. Analys 6: B 15095-12, Stockholms tingsrätt

Instans: Tingsrätt.

Saken: Grov våldtäkt.

Domslut: Ogillas.

⁹⁵ Connell. (2009). Sid. 87.

Bakgrund

En man står åtalad för att ha våldtagit en kvinna. Efter att kvinnan varit ute med några bekanta tog hon och de övriga i sällskapet en taxi hem, den tilltalade är taxichaufför och påstås följt med kvinnan till hennes lägenhet och där våldtagit henne. Den tilltalade menar dock att han hjälpt målsäganden då hon var kraftigt berusad, han fick inte betalt för körningen och väl i lägenheten påstår han sig blivit drogad eller slagen. Den tilltalade menar att det var fler än målsäganden medan målsäganden menar att hon ensam tog en taxi.

Bedömning av *ethos* och framställningen av den tilltalade

Nyckelord: ställt utom rimligt tvivel

Klusterord: felaktig uppgift, stödbevisning

Bedömning av *ethos* och framställningen av målsäganden

Nyckelord: våldtagen, undersökningsprotokoll

Klusterord: skador på kind, armar och ben, ohälsa, reaktioner, efterföljande åtgärder

6.6.1. Sammanfattande resultat

Målsägandens berättelse vinner stöd av vad som framkommit om hennes åtgärder, datumet det handlar om och hennes tillstånd när polis kom till platsen. Detta tycks vara till hennes fördel och hennes *ethos* tycks inledningsvis bedömas starkt. Det framkommer bevis på att den tilltalade ljugit angående hur länge hans taxibil stod parkerad utanför målsägandens lägenhet, detta tycks dock inte påverka den tilltalades *ethos* nämnvärt utan det konstateras enbart att han farit med osanning. Den tilltalade menar att han ej fått betalt av kvinnan, kvitton visar dock att hon tagit ut pengar från en bankomat vid den aktuella tidpunkten. Just detta är ingenting som tycks påverka någon av parternas *ethos* nämnvärt. I de tidigare domarna tycks ett mönster vara att när målsägandens *ethos* sjunker så höjs den tilltalades. Så även i detta fall. Den tilltalades *ethos* tycks höjas av att målsäganden givit felaktiga uppgifter om den tilltalades utseende till polisen. Den tekniska bevisningen, rättsundersökningen, talade starkt för att målsäganden hade blivit våldtagen, detta stärkte dock inte målsägandens *ethos* utan de enda tingsrätten tycks lägga vikt vid var den felaktiga fantombilden målsäganden lämnat av den tilltalade. I domen tas upp bevisning som skulle kunna tala för att kvinnan talar sanning, detta kan dock inte konstateras då det kan vara andra juridiska aspekter som spelar in.

Fokus i framställningen av målsäganden i denna dom vilar inte, till skillnad från tidigare domar, på hennes känslomässiga utspel. Tingsrätten framställer målsäganden som en kvinna som helt klart har blivit våldtagen men som inte går att ta på allvar då hon vid en första beskrivning inte beskrivit den tilltalades utseende rätt. Hon är inte heller trovärdig eftersom det inte går att bevisa att den tilltalade våldtagit henne, att hon blivit våldtagen står klart men inte av vem. Målsägandens alkoholhalt i utandningsluften tas upp men det tycks inte läggas någon större vikt vid detta.

Framställningen av den tilltalade är återigen vag, det konstateras i domen att han har lämnat uppgifter som är oförenliga med målsägandens men ingenting om hans beteende eller på vilket sätt han berättat sin historia. Ingenstans i domen står någonting om hans beteende och det tycks inte heller läggas någon vikt på att han lämnat felaktiga uppgifter.

6.7. Analys 7: B 15461-13, Göteborgs tingsrätt

Instans: Tingsrätt.

Saken: Våldtäkt.

Domslut: Fälld.

Bakgrund

Två män står åtalade för att ha våldtagit en kvinna. Kvinnan arbetade vid det aktuella tillfället som prostituerad och de två männen bestämde via telefon att de skulle köpa sexuella tjänster av henne. Händelsen ägde rum i kvinnans lägenhet och uppgifterna går isär om vad som var frivilligt och vad som var det påstådda tvånget. Kvinnan menar att männen, mot hennes vilja, band fast henne i både armar och runt halsen. Männen menar att detta inte skett.

Bedömning av *ethos* och framställningen av de tilltalade

Nyckelord: vaga

Klusterord: bagatelliserande, undvikt berätta

Bedömning av *ethos* och framställningen av målsäganden

Nyckelord: tydlig, stödbevisning

Klusterord: utförlig, tyckte om att vara bunden, rädd, läkarintyg

6.7.1. Sammanfattande resultat

Även i denna dom kretsar de flesta resonemang kring målsäganden och de tilltalade får endast lite utrymme. Det som nämns om de tilltalade är att de varit vaga och bagatelliserande i sin berättelse och deras *ethos* tycks sänkas av detta. Tingsrätten poängterar även i domen att de tilltalade inte kan ses som trovärdiga i och med att de inte berättat allt, vad de utelämnat framkommer dock inte. Detta sänker deras *ethos* medan målsägandens tycks höjas av detta. Målsägandens *ethos* höjs ytterligare genom rättsintyget som konstaterade att de tilltalade hade ljugit om att de bundit henne runt halsen. Bevisen var enligt tingsrätten så pass starka att de tilltalade fälls och deras *ethos* är inte trovärdigt i och med att de ljugit angående bindandet av målsägandens hals.

I domen nämns att målsäganden tyckte om att vara bunden i samband med att hon hade sex. Detta tycks sänka hennes *ethos*. Det står i domen ”De tilltalades uppgifter kan sedda för sig inte lämnas utan avseende särskilt som målsäganden tyckte om att vara bunden i samband med att hon hade sex /.../.”⁹⁶ Trots att de tilltalade blev fällda kan detta ändå ses som en mening av stort värde. Meningen skulle kunna tolkas som att hovrätten tycker att det spelar roll vad kvinnor har för sexuella preferenser. Detta har som tidigare nämnts inte, enligt lag, varit aktuellt att ta med i bedömningen sedan innan 1984 och bör därför inte ens tas upp.

Misstänka är ett nyckelord på grund av ordets starka innebörd. I domen står: ”Det har inte framkommit något som ger befogad anledning att misstänka att målsäganden skulle hitta på.”⁹⁷ När domstolen uttrycker sig på detta sätt kan det tolkas som att domstolen anser att det borde finnas anledning att misstänka målsägandens berättelse och hon framställs härmed som skyldig till något. Detta är ett tydligt exempel på *victim blaming* författarna till boken *Accounting for rape* skriver om.⁹⁸ Att offret ofta beskylls och ses som den skyldiga trots att det bör vara de åtalade som misstänks.

⁹⁶ Dom B 15461-13.

⁹⁷ Dom B 15461-13.

⁹⁸ Se mer under rubriken *Feminism och genus*.

6.8. Analys 8: B 1271-14, Hovrätten för västra Sverige

Instans: Hovrätt.

Saken: Grov våldtäkt m.m.

Domslut: Ogillas.

Bakgrund

Detta är överklagandet av föregående dom. Bakgrunden är därför densamma som i analys 7.

Bedömning av *ethos* och framställningen av de tilltalade

Nyckelord: utom rimligt tvivel

Klusterord: samstämmigt, läkarintyg

Bedömning av *ethos* och framställningen av målsäganden

Nyckelord: icke trovärdig

Klusterord: inte ens försökt ropa på hjälp, medtagen, prostituerad

6.8.1. Sammanfattande resultat

Det är av intresse att målsäganden säger att hon blivit bunden i halsen, något som styrks av rättsintyget. Detta ses ändå inte som trovärdigt då hovrätten tycks lita på de tilltalade när de säger att de inte bundit hennes hals. Här sjunker målsägandens *ethos* medan de tilltalades tycks höjas. Inte på grund av vad rättsintyget visat utan för att målsäganden inte anses trovärdig. I analys 7 konstaterade tingsrätten att rättsintyget stärkte målsägandens berättelse och hennes *ethos* tycktes höjas av detta. Hovrätten väljer att bortse från rättsintyget då de ansåg att det inte var trovärdigt nog. Hovrätten skriver: ”De uppgifter som framkommit i rättsintyget visade skador men de föreföll lindriga i förhållande till det våld målsäganden har beskrivit.”⁹⁹ Detta väcker, enligt hovrätten, frågor om det hon säger verkligen stämmer. Ytterligare något som tycks sänka målsägandens *ethos* är att hovrätten finner det anmärkningsvärt att hon ska ha legat fastbunden i många timmar utan att ens försökt ropa på hjälp. De tilltalades *ethos* tycks gynnas av att målsägandens sjunker men stärks på egen hand av att de anses vara samstämmiga i sina uppgifter. Förutom att de tilltalade framställs som samstämmiga i sina uppgifter beskrivs de två inte ytterligare.

⁹⁹ Dom B 1271-14

Att hovrätten skriver att det är anmärkningsvärt att målsäganden inte ropat på hjälp skulle kunna tolkas som att domstolen misstänker att hon ljugar och det blir återigen *victim blaming* från domstolens sida. Hovrätten tycks anse att om kvinnan inte velat ligga fastbunden är att ropa på hjälp det minsta hon kunde gjort. Att hon har tydliga skador, exempelvis märken kring halsen, tas inte på allvar på grund av att hon inte ropat på hjälp. Hovrätten tycks mena att målsäganden får skylla sig själv, det nämns även på flertalet ställen att målsäganden arbetar som prostituerad, detta skulle kunna påverka domstolens bedömning av henne. Det är ett antagande men eftersom hovrätten vid ett flertal tillfällen nämner det och det faktum att de inte tror henne, trots läkarintyg, vittnesuppgifter och det faktum att det tidigare framkommit att de tilltalade ljugit, stärker den tesen.

6.9. Analys 9: B 168-12, Värmlands tingsrätt

Instans: Tingsrätt.

Saken: Våldtäkt.

Domslut: Ogillas.

Bakgrund

En man står åtalad för att ha våldtagit en kvinna i en träningslokal. Parterna känner varandra sedan tidigare och har umgåtts som vänner en tid. Den tilltalade menar att de sexuella aktiviteterna varit frivilliga och att det enbart handlat om ett samlag medan målsäganden menar att hon blivit tvingad till fler samlag under kvällen.

Bedömning av *ethos* och framställningen av den tilltalade

Nyckelord: ställt utom rimligt tvivel målsäganden

Klusterord: stödbevisning, målsäganden

Bedömning av *ethos* och framställningen av målsäganden

Nyckelord: tveksam

Klusterord: försiktig, väcker tvivel, läkarintyg

6.9.1. Sammanfattande resultat

Målsägandens *ethos* stärks inte av att läkarundersökningen visar att hon måste känt stark smärta och att det handlar om fler än ett samlag. Detta tycks inte påverka trovärdigheten hos den tilltalade som uppgett att det endast handlat om ett samlag. Det framkommer att sms-konversationer mellan parterna visar, enligt tingsrätten, att parterna haft en närmre relation än bara vänner. Detta tycks sänka målsägandens *ethos* och samtidigt stärka den tilltalades *ethos*.

Målsägandens uppgifter har präglats av tvekan vilket inte är så konstigt anser tingsrätten då hon haft att yttra sig om mycket känsliga förhållanden. Hennes redogörelse för vad som hänt sänker hennes *ethos* samtidigt som den tilltalades höjs då hennes berättelse har varit försiktig. Det enda ord som egentligen klustrar till nyckelordet tilltalad är ordet målsäganden, det redogörs inte för hur den tilltalade uppfattats alls, varken som person eller hur han har berättat om det inträffade. Detta skulle kunna tolkas som att det inte spelar någon roll och att bedömningen endast görs utefter målsägandens berättelse. Det framkommer att målsäganden berättat att hon inte är säker på om den tilltalade uppfattat hennes ovilja att ha samlag, hon ska ha sagt nej flera gånger men är inte säker på om den tilltalade hörde henne. Detta tycks stärka den tilltalades *ethos*. Utöver detta tar inte tingsrätten upp något mer angående den tilltalade utan domen utgår ifrån målsäganden.

I domen framkommer det att målsäganden har pojkvän och hon har sagt att hon inte var intresserad av den tilltalade. Tingsrätten skriver att man är övertygad om att målsäganden har upplevt samlagen på det sätt hon berättat men att det inte går att bortse från hennes försiktiga och tveksamma berättelse. Detta skulle kunna tolkas som att tingsrätten tror att hon ångrat sig efter det frivilliga sexet, eftersom hon har pojkvän och då upplevt detta som våldtäkt. Att tingsrätten dessutom finner hennes tvekande sätt att uttrycka sig som tvivelaktigt kan tolkas som att hon, enligt tingsrätten borde bete sig på ett visst sätt men inte gör det och således inte kan vara trovärdig.

6.10. Analys 10: B 11772-13, Södertörns tingsrätt

Instans: Tingsrätt.

Saken: Våldtäkt.

Domslut: Fälld.

Bakgrund

En man står åtalad för att ha våldtagit en kvinna. Kvinnan ska efter ett nattklubsbesök ha skickat sms till mannen och de har därefter träffats i hans lägenhet där han ska ha tvingat henne till samlag. Mannen menar att samlaget var frivilligt medan kvinnan menar att hon blivit tvingad till det.

Bedömning av *ethos* och framställningen av den tilltalade

Nyckelord: inte särskilt trovärdig

Klusterord: motsägelsefull

Bedömning av *ethos* och framställningen av målsäganden

Nyckelord: mycket trovärdig, dessutom nykter

Klusterord: sammanhängande, tydlig, detaljrik

6.10.1. Sammanfattande resultat

Det framkommer att efter det inträffade ska målsäganden skickat ett sms till den tilltalade och skrivit att hon var arg på honom för vad som skett. Denna bevisning stärker målsägandens *ethos* och den tilltalades *ethos* sjunker på grund av detta sms. Vidare sjunker den tilltalades *ethos* då han lämnat uppgifter som enligt tingsrätten inte framstår som särskilt trovärdiga då uppgifterna är motsägelsefulla.

Tingsrätten skriver att målsäganden har lämnat uppgifter som framstår som mycket trovärdiga då hennes berättelse varit sammanhängande, detaljrik och tydlig. Denna dom är en av få där fokus inte enbart ligger på kvinnans känslor.

Tingsrätten skriver att målsäganden ”dessutom” var helt nykter. Detta skulle kunna tolkas som att det inte var förväntat att hon skulle vara nykter vilket visar att tingsrätten stereotypiserar kvinnan och även tar upp något som inte borde vara relevant. Hennes *ethos* stärks på grund av att hon var nykter. Vidare stärks målsägandens *ethos* av att Tingsrätten inte funnit motiv till att hon falskeligen skulle anmält den tilltalade för våldtäkt.

När tingsrätten skriver saker som ”dessutom nykter” och att de inte hittat något som säger att hon falskeligen skulle gjort anmälan så kan detta tolkas som att bilden tingsrätten sänder ut av ett våldtäktsoffer är en berusad kvinna. Det skulle även gå att tolka det på så sätt att så fort en kvinna anmäler en man för våldtäkt så misstänks hon och inte den tilltalade, det är alltid målsäganden som ska bevisa att hon blivit våldtagen och inte den tilltalade som ska bevisa att han inte våldtagit. Trots att den tilltalade fälls så syns återigen en *victim blaming* då det kan tolkas som att tingsrätten letat efter motiv för att kvinnan ljugit och på så sätt beskyller henne för något.

7. Diskussion och slutsatser

Då föreliggande studie gjorts på tio olika domar, visserligen från olika städer och olika domstolar, kan inga generaliseringar göras med hög trovärdighet. Studien kan dock ses som en ansats till något ännu inte helt utforskat. Studien kan dra slutsatser när det gäller dessa domar men kan inte uttala sig om huruvida det här gäller för domar i allmänhet.

För att knyta an till uppsatsens syfte och frågeställningar kan det efter de genomförda analyserna konstateras att kvinnorna och männen i domarna tycks bedömas efter olika kriterier och framställs på olika sätt. Klusteranalysen fann att de ord som kretsade kring den tilltalade ofta hade med logos att göra, männen var förnuftiga, detaljrika och samlade. Beskrivningen av den/de tilltalade kom ofta i nära anslutning till ordet målsägande, varför detta ord får ses som ett nyckelord i analysen av den/de tilltalade. Målsäganden framställdes sällan som förnuftiga eller logiska utan här fokuserade domstolarna oftast på att beskriva målsäganden med *pathos*. De var rädda, känsliga, underlägsna männen och påverkade. Dessa verklighetsuppfattningar och tillskrivna egenskaper hos män respektive kvinnor som domstolarna sänder ut är inget nytt. Det är just med ord som rädd, känslig och underlägsna kvinnor beskrivits genom tiderna där männen ofta gynnats av de tillskrivna egenskaperna, de beskrivs som logiska och överlägsna kvinnor.¹⁰⁰ Dessa stereotypa föreställningar av män och kvinnor leder enligt Sigrd Nordensjö till en obalans som inte enbart inskränker sig till dem som blir föremål för juridisk behandling utan gäller i lika hög grad de som faktiskt ska lösa tvisterna och fatta besluten.¹⁰¹ Denna obalans tycks klusteranalysen funnit då det är konstaterat att parterna dels framställs på olika sätt och efter olika kriterier men även på grund av att fokus ligger på målsäganden och den tilltalade endast tas upp som en kontrast till målsäganden.

Målsäganden, som i alla de undersökta domarna är kvinnor, framställs som mindre trovärdiga än männen, inte på grund av att de flesta domarna ogillas utan på grund av ordvalen domstolen gör sin bedömning utefter. Kvinnorna framställs ofta som antingen berusade, haft känslor för den tilltalade eller inte sagt ifrån tydligt nog. Männen förhållande till alkohol tas inte upp, inte heller huruvida de haft känslor för målsäganden eller ej och de tycks heller inte bli ifrågasatta när de säger att de inte uppfattade kvinnans nej. Eftersom domstolarna lägger så

¹⁰⁰ Se resonemang under rubriken *genus och feminism*.

¹⁰¹ Diesen (2005) Sid. 209ff.

pass mycket fokus på detta ger det ett intryck av och kan tolkas som om domstolen vill hitta brister i kvinnornas berättelser och finna något som ger stöd åt att männen inte gjort de påstådda handlingarna. Detta skulle i sin tur kunna tolkas som om domstolen ser kvinnor som inte lika trovärdiga som män, en enligt Diesen vanligt förekommande åsikt inom rättsväsendet.¹⁰²

Domstolarna nämner, flertalet gånger, vad de grundar sina faktiska bedömningar på. Om ord står mot ord bedöms parternas trovärdighet efter hur spontan, självupplevd och detaljrik deras berättelser är. Detta är vad domstolarna explicit uttrycker i sina domslut, dock visar klusteranalysen annorlunda. När målsäganden tas upp och domstolen gör sin trovärdighetsbedömning av henne tycks domstolarna utgå ifrån statuslärans tredje del, *status qualitatis*, nämligen om det finns särskilda omständigheter att ta i beaktning. Detta är i de flesta domarna huvudtopiken. Under denna finns diverse undertopiker som domstolen tycks grunda sin bedömning på. Maria Wolrath Söderberg menar att genom att definiera topiker går det att finna allmänna drag i en argumentation och när det kommer till framställandet av målsäganden är topikerna karaktär och hälsa framträdande.¹⁰³ Karaktär tycks bedömas på att om hon druckit alkohol så bör hennes uppgifter tas med försiktighet. Hälsa tycks bedömas på hur hon mått efter den påstådda våldtäkten. Den tilltalades *ethos* tycks däremot komma naturligt ju fler oklarheter det är från målsägandens sida. Som tidigare nämnt tas inte den tilltalades påverkansgrad upp, inte heller hur han har mått efter den påstådda våldtäkten tycks tas i beaktning. Detta är problematiskt, inte bara för att domstolarna väljer att titta på målsägandens beteende utan att beteendet efter en traumatisk upplevelse kan vara olika från person till person. Detta är dock inget som domstolarna tycks ta i beaktning.

De ovan analyserade domarna visar att fokus från domstolens sida oftast ligger på målsäganden, på kvinnan, och främst på hennes beteende, både innan den påstådda våldtäkten, under rättegången och efter. Att detta tas upp kan tyckas relevant, dock är det domstolens uppgift att bedöma båda parternas trovärdighet och om de bedömer målsäganden efter hennes beteende kan det tyckas vara rimligt att de även skulle göra det när det gäller den tilltalade. I och med att fokus ligger på målsäganden ges intrycket av att det enbart är målsäganden som bedöms, den tilltalade är en bifigur i domarna och tycks inte behöva hävda

¹⁰² Se resonemang angående detta under rubriken *gällande rätt*.

¹⁰³ Wolrath. (2012). Sid. 111.

sig på samma sätt som målsäganden.

Analyserna har visat möjliga tolkningar på det domstolarna skriver, exempelvis i analys ett där målsägandens tidigare sexuella aktiviteter med de tilltalade tas upp. Som det nämndes i analysen kan detta tolkas som att detta gör att målsägandens *ethos* sänks av detta. Att parterna tidigare haft sex skulle även berättiga ett argument som ”parterna har tidigare tagit saker från varandra utan att säga till”. Detta är intressant och problematiskt. Jag ställer mig tveksam till att ett argument som detta skulle finnas i en dom angående rån men att det tydligt står i en våldtäktsdom säger något angående vilken verklighetsbild domstolen lever efter och även förmedlar. Sådana argument syns i fler av domarna. Ett ytterligare exempel på ett argument som visar att domstolen har en något underlig syn när det kommer till trovärdighetsbedömning i våldtäktsfall är när domstolen i en av domarna skriver att det föreföll konstigt att inte mer motstånd gjordes från kvinnans sida. Även detta går att jämföra med ett rån där det rimligtvis borde vara en del av resonemanget att så länge den som blir utsatt för rån inte gör motstånd så är det bara att ta för sig. En möjlig tolkning till detta är att domstolarna har en något förlegad kvinnosyn: gör hon inte tillräckligt mycket motstånd så kanske hon ändå ville. Detta kan uppsatsen ta stöd av från Sutorious text angående Södertäljemålet där tingsrätten ansåg att kvinnan inte gjort tillräckligt mycket motstånd och därför fick skylla sig själv. Forskning visar att lagen är uppbyggd utefter ett mansperspektiv.¹⁰⁴

En slutsats som kan dras angående domstolarnas sätt att framställa kvinnorna på är att de, trots att vi lever i ett av de mest jämställda länderna i världen, fortfarande gör sina bedömningar efter stereotypa värderingar om hur kvinnor är. Kvinnorna i domarna beskrivs som känsllosamma, sexuellt lojala och lättpåverkade. Dessa är egenskaper kvinnor fått tillskrivna sedan en lång tid tillbaka.¹⁰⁵ Dessa tillskrivna egenskaper kan skapa problem för en rättvis bedömning i domstolen och bör således tas på allvar. Christian Diesen är även han inne på detta när han i boken *Likhet inför lagen* diskuterar att synen på kvinnan som underställd mannen skapas redan under juristutbildningen och det är således inte konstigt att analyserna visar tendenser av att dessa värderingar gäller.

¹⁰⁴ Diesen (2005) Sid. 210.

¹⁰⁵ Detta tas upp mer utförligt i teorikapitlet under rubriken *feminism och genus*.

Syftet med denna uppsats var att undersöka friande och fällande våldtäktsdomar för att få fram hur parternas *ethos* tycks bedömas och hur de framställs. Resultatet av analyserna pekar på att det främst är målsägandens *ethos* som bedöms och att den tilltalades kommer ”automatiskt”. Bedömningen av den tilltalade sker inte på egen hand som det gör med målsäganden utan den framställningen kommer i nära anslutning till något målsäganden sagt eller gjort. Det är i alla domarna kvinnans uppgift att bevisa att hon blivit våldtagen och hon bedöms efter sin berusningsgrad, hur tydlig hon var när hon sa nej och hur hon har betett sig efter den påstådda våldtäkten. Domstolarna tycks ha en inledande uppfattning om henne som menar att hon bör ifrågasättas. Målsäganden tycks ha ett inledande lågt *ethos* eftersom det framkommer tydligt i domarna att det är hon som måste bevisa att hon blivit våldtagen. De tilltalades *ethos* tycks däremot vara högt från början. Analyserna visar att det inte är de tilltalade som ifrågasätts utan målsäganden. Detta är problematiskt, domstolens uppgift är att bedöma båda parterna utefter samma kriterier och analysen visar att så inte riktigt är fallet.

Det krävs en mer omfattande studie för att kunna generalisera så förslag till vidare forskning skulle kunna vara att gå igenom många fler domar för att se om resultatet av denna studie stämmer och är generaliserbar. Ett annat förslag till vidare forskning skulle kunna vara att jämföra domstolarnas framställning av parterna i våldtäktsmål respektive brottsmål och se om det även där är så att målsäganden från början tycks ha ett lågt *ethos*. Ett sista förslag till vidare forskning skulle vara att undersöka om det tycks vara någon skillnad i domsluten om det är en kvinnlig domare kontra en manlig eller om det är någon skillnad i framställningen av parterna om det är en man som blivit våldtagen.

Avslutningsvis kan det konstateras att om det skulle visa sig att det inte bara ser ut på detta sätt i dessa tio domar utan i våldtäktsdomar överlag så är det problematiskt. Domstolarna lägger negativa *screens* på målsäganden i form av att kvinnor som dricker inte riktigt går att lita på och att om kvinnan inte gör tillräckligt mycket motstånd så ville hon förmodligen ha sex. Dessa *screens* påverkar i sin tur parternas, framförallt målsägandens, *ethos* och leder till att parterna bedöms ojämnt eftersom domstolen ser på parterna på olika sätt. En man som dricker tycks inte vara något konstigt medan en berusad kvinna, ja hennes uppgifter bör tas med försiktighet.

8. Sammanfattning

Varje år anmäls tusentals våldtäkter i Sverige av dessa är det endast några procent som går vidare till rättegång och procenten sjunker ytterligare när det kommer till fällande domar. De senaste åren har media uppmärksammat våldtäktsfall där domen grundar sig i stereotypa värderingar angående män och kvinnor. Mot bakgrund av detta har denna uppsats analyserat tio våldtäktsdomar, både friande och fällande. Syftet med studien har varit att undersöka domstolens sätt att se på, och att bedöma parterna i våldtäktsmål och det är två frågeställningar som varit vägledande i arbetet:

- Hur värderar domstolarna parternas *ethos*?
- På vilket sätt framställs parterna?

Klassisk retorik med teorier inom *pisteis*, *statusläran* och topikläran har använts liksom modern retorikteori som *terministic screens*. Materialet har bestått av tio våldtäktsdomar både friande och fällande, från tingsrätt, hovrätt och högsta domstolen. Analyserna av materialet visade att parterna bedöms efter olika kriterier. De tilltalade, som i alla domar är män, bedöms efter hur logiska de är och deras *ethos* tycks vara högt redan från början. Målsäganden, som i alla domar är en kvinna, däremot bedöms utefter känslor och karaktär, hon beskrivs med ord som rädd, skamsen och påverkad.

Domstolarnas fokus läggs vid målsäganden och hennes berättelse, det är hon som måste bevisa att hon blivit våldtagen och om det finns omständigheter som talar emot hennes trovärdighet tycks trovärdigheten hos den tilltalade höjas. Resultatet pekar även på att domstolarna väljer att lägga på negativa *screens* när de framställer målsäganden. Dessa negativa *screens* visar sig när domstolarna skriver att kvinnans uppgifter bör tas med försiktighet eftersom hon druckit alkohol, detta kan tolkas som att kvinnor som dricker alkohol inte riktigt går att lita på. Om den tilltalade druckit alkohol tas detta inte upp som argument för att inte lita på honom. Vidare visar uppsatsen att domstolarna tycks ha en ålderdomlig syn på kvinnligt och manligt då kvinnorna beskrivs som underställda männen och männen beskrivs som förnuftiga och logiska.

9. Källförteckning

Tryckta källor

Anderson, Irina. & Doherty, Kathy. (2008). *Accounting for rape - psychology, feminism, and discourse analysis in the study of sexual violence*. New York: Routledge.

Aristoteles. (2012). *Retoriken*. 1. utg. Ödåkra: Retorikförlaget.

Bitzer, Lloyd. F "The Rhetorical Situation" i: Lucaites, John Louis, Condit, Celeste Michelle & Caudill, Sally (red.) (1999). *Contemporary rhetorical theory: a reader*. New York: Guilford Press.

Burke Kenneth. (1969). *A rhetoric of motives* Berkeley: Univ. of Calif. Press.

Burke, Kenneth (1966) *Language as Symbolic Action – essays on life, literature and method*. Berkeley: Univ. of Calif. Press.

[Cicero]. *Ad Herennium*, (2009). 3. uppl., Retorikförlaget.

Connell, Raewyn. (2009). *Om Genus*. 2., utvidgade och omarb. uppl., Göteborg: Daidalos.

Dagens Juridik, nätupplaga av tidskriften. (2013-02-04). ”'hjälplost tillstånd' blir 'särskilt utsatt situation' men ingen samtyckesparagraf i nya våldtäktslagen.”
<http://www.dagensjuridik.se/2013/02/hjalplost-tillstand-blir-sarskilt-utsatt-situation-men-ingen-samtyckesparagraf-i-nya-valdtak>. Hämtad 2014-05-08.

Diesen, Christian. (2005). *Likhet inför lagen*. Stockholm: Natur & Kultur.

Diesen, Christian och Diesen Lena F. (2013). *Övergrepp mot kvinnor och barn – den rättsliga hanteringen*. 2., uppdaterade och utök. uppl., Stockholm: Norstedts juridik.

Ekström, Mats & Moberg, Ulla (2008) *Mediernas språk*. Malmö: Liber.

Elmelund Kjeldsen, Jens (2008) *Retorik idag - introduktion till modern retorikteori*. 1. uppl., Lund: Studentlitteratur.

Foss, Sonja K. (red.) (2009) *Rhetorical criticism: exploration and practice*, 4:uppl. Waveland Press: Long Grove, Ill.

Gabrielsen, Jonas. (2008). *Topik – exklusioner i retorikkens toposlära*. Åstorp: Retorikförlaget.

Gemzöe, Lena. (2004). *Feminism*. Stockholm: Bilda förlag.

Granström, Görel (1999). *Lika inför lagen – rätten ur ett genusperspektiv*. Uppsala: Iustus.

Gregow, Torkel. (2007) *Sveriges rikes lag*. Upplaga: 128. Stockholm, Norstedts Juridik.

Hellspong, Lennart (2011) *Konsten att tala – handbok i praktisk retorik*. 3., [uppdaterade] uppl., Lund: Studentlitteratur. Sid.

Holmqvist, Lena. (2009). *Brottsbalken: en kommentar*. D. 1, (1-12 kap.) - *brotten mot person och förmögensbrotten m.m.* (6., [omarb.] studentutg.) Stockholm: Norstedts juridik.

Johannesson, Kurt. (2008) *Retorik eller konsten att övertyga*. Stockholm, Norstedts.

Kuypers, Jim A. (2009). *Rhetorical criticism - perspectives in action*. Lanham MD: Lexington Books.

Lambertz, Göran. (2009). "Kvalitetssäkringen av bevisprövningen i brottmål." I *Svensk juridisk tidning*, nätupplaga. <http://svjt.se/svjt/2009/1>. Hämtad: 2014-05-17.

Lindén, Claudia och Milles, Ulrika (red.) (1995). *Feministisk bruksanvisning*. Stockholm: Norstedts förlag.

Lindqvist Grinde, Janne. (2008). *Klassisk retorik för vår tid*. Lund: Studentlitteratur.

Lindqvist Grinde, Janne (2005). ”Vad gäller saken – statusläran som verktyg för retorisk argumentationsanalys” i *Rhetorica Scandinavica*. 2005/3.

Persson, Mikael. (2007). *Retorik & Juridik – teori och metod*. Uppsala: Demosthenes.

Quintilianus, (2002). *Den fulländade talaren*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.

Sigrell, Anders. (2008). *Retorik för lärare - konsten att välja språk konstruktivt*. Åstorp: Retorikförlaget.

Sutorius, Helena (1997). ”Södertäljemålet och frågan om kvinnors sexuella självbestämmanderätt.” I *Lika inför lagen – rätten ur ett genusperspektiv*. Uppsala: Iustus.

Wigerström, Ebba. (2014-02-19) ”Justitieutskottet begär utredning av ’samtyckeslag’ och den låga uppkläringen av våldtäkt.” i *Dagens Juridik*, nätupplaga.

<http://www.dagensjuridik.se/2014/02/justitieutskottet-begar-utredning-av-samtyckeslag-och-den-laga-uppklaeringen-av-valdtakt>. Hämtad: 2014-05-17.

Wolrath, Söderberg, Maria. (2012). *Topos som meningsskapare: retorikens topiska perspektiv på tänkande och lärande genom argumentation*. Ödåkra: Retorikförlaget, Diss. Örebro: Örebro.

Ödman, Per-Johan. (2007). *Tolkning, förståelse, vetande – Hermeneutik i teori och praktik*. 2 [omarb.] uppl. Stockholm: Norstedts akademiska förlag.

Otryckta källor

Brottsförebyggande rådet. ”Våldtäkt och sexualbrott”. <http://www.bra.se/bra/brott-och-statistik/valdtakt-och-sexualbrott.html>. 2014. Hämtad: 2014-05-06

Nationalencyklopedin. ”konnotation”:

<http://www.ne.se/konnotation>. Hämtad: 2014-04-29.

Proposition till riksdagen 2004/05:45. *En ny sexualbrottslagstiftning*. Stockholm: Regeringen.

Proposition till riksdagen 2012/13:111. *En skärpt sexualbrottslagstiftning*. Stockholm: Regeringen.

Statens Offentliga Utredningar av sexualbrott 2001:14. *IV Ekonomiska och andra konsekvenser*.

Domar

Analys 1: B 7409-07, Stockholms tingsrätt

Analys 2: B 3806-07, Svea hovrätt

Analys 3: B 5865-13, Lunds tingsrätt

Analys 4: B 3089-13, Jönköpings tingsrätt

Analys 5: B 18005-12, Stockholms tingsrätt

Analys 6: B 15095-12, Stockholms tingsrätt

Analys 7: B 15461-13, Göteborgs tingsrätt

Analys 8: B 1271-14, Hovrätten för västra Sverige

Analys 9: B 168-12, Värmlands tingsrätt

Analys 10: B 11772-13, Södertörns tingsrätt